

AZ

ERDÉLYI MUZEUM-EGYLET
EMLÉKKÖNYVE

A MAGYAR ORVOSOK ÉS TERMÉSZETVIZSGÁLÓK
KOLOZSVÁRT 1903. SZEPTEMBER 6—10-IG TARTOTT
XXXII. VÁNDORGYŰLÉSE ALKALMÁRA

KIADTA

AZ E. M. E. VÁLASZTMÁNYA.

KOLOZSVÁR

NYOMATOTT AJTAI K. ALBERT KÖNYVNYOMDÁJÁBAN

1903.

AZ
ERDÉLYI MUZEUM-EGYLET
EMLÉKKÖNYVE

A MAGYAR ORVOSOK ÉS TERMÉSZETVIZSGÁLÓK
KOLOZSVÁRT 1903. SZEPTEMBER 6—10-IG TARTOTT
XXXII. VÁNDORGYŰLÉSE ALKALMÁRA

KIADTA

AZ E. M. E. VÁLASZTMÁNYA.

KOLOZSVÁR

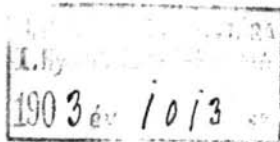
NYOMATOTT AJTAI K. ALBERT KÖNYVNYOMDÁJÁBAN

1903.

Aug. 1
118 ~~58~~ kb

197099

Az Erdélyi Muzeum-Egylet és alapszabályai.

I.

Egy Erdélyben felállítandó „nemzeti muzeum” eszméje a múlt évszázad második negyede „reform korszakának” gyümölcse — ép úgy, mint a Magyar Tudományos Akadémia. De míg anyaországban az ige csakhamar testté is vált; addig Erdélyben csak két évtized múlva valósulhatott meg a hazafiak óhajta.

Erdélyben az 1841/43-iki országgyűlésen gróf *Kemény* József, a kiváló történettudós és rokona gróf *Kemény* Sámuel vitték a karok és rendek eleibe a muzeum alapítás indítványát, nagyszabású alapítványi ajánlataikkal együtt. Az országgyűlés lelkesedéssel fogadta az eszmét, a hazafiak nemes versenyre keltek a muzeum megalapítására hozandó áldozatkészségben s a mi jellemzi az általános köztetszést: „az akkor tervezett muzeum a szász nemzetnek jegyzőkönyvre adott világos nyilatkozata következtében „nemzeti muzeum” czímet nyer vala.”¹ De az országgyűlés e tárgyban alkotott törvényeikkel nem nyertek legfelsőbb szentesítést s a muzeum eszméjét a bekövetkezett nagy politikai átalakulás hullámai egyelőre eltemették.

A szabadságharc lezajlása után néhány évig szó sem lehetett ilyen kérdésről. Gróf *Kemény* József 1855-ben váratlanul történt kora halála s az ő nagybecsű könyv- és kéziratgyűjteményének (melyet végrendeletében a leendő erdélyi muzeumnak hagyományozott) Erdély számára biztosítása vetette felszínre ismét a muzeum-alapítás kérdését. *Dózsa* Dániel a „Magyar Sajtó”-ban szólalt fel ez ügyben s egy hírlapi vitát idézett fel, melyben részt vett *Vass* József tanár (Erdély a rómaiak alatt írója), *Toldi* Ferencz, akkor a M. T. Akadémia titkára és *Török*

¹ Ld. E. M.-E. Évkönyvei I. füzetében az alakító közgyűlés jegyzőkönyvét 7. l.

János a „Magyar Sajtó“ szerkesztője. Az ébredező érdeklődésnek csak vezér kellett, a ki élére álljon és irányítsa.

A nemzeti eszme megtalálta méltó vezérét: gróf *Mikó Imre* személyében. Ő 1856. elején kolozsvári nagy kiterjedésű kertjét a benne lévő épülettel együtt felajánlotta a létesítendő erdélyi múzeumnak s ugyanezen év tavaszán maga köré gyűjtötte Erdély jelesebb tudományos férfait; ezekkel egy alapszabály tervet dolgozott ki egy erdélyi magyar múzeum létesítésére és e tervet személyesen terjeszté a trón elé jóváhagyás végett 1856. júniusában. Már jul. folyamán leérkezett a helytartóság egy leírata, mely kijelöli a szabálytervben kívánt módosításokat s egyszersmind felhatalmazta az alapítókat, hogy ideiglenes szervező bizottságot alakíthasson, aláírókat gyűjthessen és a mi a legfőbb volt: a kormányzó herceg Schwarzenberg Károly mindjárt a bizottság rendelkezése alá bocsátotta gróf Kemény József hátrahagyott tudományos gyűjteményeit, melyek a könyvtárnak, kéziratárnak alapját megvetették.

A bizottság a felhatalmazás alapján kibocsátotta a felhívást és az aláírási íveket — és a hazafias buzgalomba vetett reménységében nem csalódott. Módosította az alapszabálytervet is, lehetőleg a kormány kívánsága szerint, mely egyebek közt pl. a múzeum címét *nemzeti* helyett *országos* jelzővel kívánta jelöltetni.

A megerősítés késett. A sürgetésre újabb-újabb kívánatokról érkeztek leíratok a helytartóságtól. Majd két év múlva leérkezett az alapszabályterv, kísérve a módosítások hosszú sorától. Végre sikerült célt érni. Az újonnan módosított alapszabályokat a kormány megerősítette 1859. szept. elején.

Az E. M. E. végre megtarthatta alakuló közgyűlését, üdvözlő küldöttségek, 442 egyleti tag és nagyszámu közönség előtt 1859. nov. 23—26 napjain a Redoute nagytermében, naponként d. e. 10 órakor.

Az első napon gr. *Mikó Imre* tartott lendületes megnyitó beszédet. Ezután br. *Eötvös József* a M. T. Akadémia alelnöke üdvözölte az új testvér egyesületet, kifejezván, hogy „a két haza talán soha nem egyezett meg annyira, mint azon meggyőződésben, miként az erdélyi múzeum megalakulása által egy nagy nemzeti szükség pótoltatott.“ Majd *Finály Henrik*

jegyző olvasta fel az alapszabályokat, s az ideiglenes bizottság jelentését. A következő napokon megállapították a muzeum helyiségének és gyűjteményeinek elrendezését, az évi költségvetést (8585 forintban), megszerkesztették a tisztviselők utasításait s megválasztották a tiszti kart.

Elnökké választott gr. *Mikó* Imre, alelnökké gr. *Lázár* Miklós, muzeum-örre *Brassai* Sámuel, könyvtárnokká *Szabó* Károly, titkárrá *Finá'y* Henrik, pénztárnokká *Bányai* Vitális, ellenörre dr. *Szabó* József, gazdává *Biró* Lajos, ügyvédé *Fehér* Márton, választmányi tagokká: Gyulai Pál, Nagy Péter, Mike Sándor, Horváth Pius, Zeyk Károly, gr. Bethlen János dr. Engel József, Kriza János, Takács János, Szaecsvay Zsigmond, Páll Sándor, Dózsa Dániel.

Végül a közgyűlés elhatározta, hogy a muzeum-egylet első igazgatósági éve 1860. jan 1-jén vegye kezdetét.

II.

Az Erdélyi Muzeum-Egylet alapszabályai a megalakulás alkalmával így határozzák meg az egylet feladatát:

Az egylet célja és e cél elérésére felhasználandó eszközök.

1. §. A muzeum-egylet célja Kolozsvárott egy *Országos Muzeumot* állítani fel és ott állandóul megalapítani.

2. §. Az egylet által felállítandó muzeum „*Erdélyi Országos Muzeum*” nevet viselend.

3. §. E muzeum főbb részei lesznek: *könyv-, régiség- és éremtár, természetrajzi gyűjtemények és fűvészkert*; a muzeumból a művészeti tárgyak sem rekesztetnek ki, de szervezésében a honismeretre vonatkozó tárgyak összegyűjtése leendő a főcél.

4. §. A muzeumegylet magának semmi tudós-társasági rangot vagy tekintélyt nem fog követelni, hanem e muzeum által a honismeretet előmozdítani, a tudomány-kedvelőknek tért nyitni, a tanulni akaróknak segédeszközöket nyújtani törekszik: ugyanazért a fenn elsorolt intézeteket meghatározott időben szabályszerű használatra mindenkinek díjmentesen megnyitja.

5. §. Ezen országos muzeumot felállítani és megalapítani törekszik az egylet e következő eszközök által:

a) Összegyűjti azon ajánlatokat, a melyek még régebben, jelesen pedig az 1841/3. erdélyi országgyűlés alkalmával egy Kolozsvárott felállítandó muzeumra tétettek.

b) Az egyesület tagjainak egyszerre teendő alapítványai kamatait, remélhető ajándokait és a részvényesektől évenként bégylendő összeget célja létesítésére fordítja.

c) A gyűjteményeket vásárláson kívül különösen tagjainak munkássága és csere által szándékozik gyarapítani.

6. §. A muzeummal kapcsolatban a honismeret és az erre vonatkozó tudományok iránti kedv élesztésére munkál az egyesület az által, hogy :

a) Azon választmányi üléseken kívül (lásd. a 44. §-t), melyekben a muzeum anyagi ügyei intézettek, tartatni fognak olyan választmányi ülések is, melyeknek tárgyai lesznek főleg a honismeretre vonatkozó tudományokból értekezletek és felolvasások.

b) Működéseinek eredményeit havi- akár kötetlen füzetekben vagy évkönyvekben közzé teszi.

c) Mihelyt anyagi ereje engedi, honismeretre vonatkozó tudományos pályakérdéseket tűz ki, honismeret terjesztő tudományos munkák kiadását segíti, tagjainak a honismeret érdekében, akár az egyesület megbízása következtében tett buvárlatait díjazza.

7. §. Az egyesület az általa művelendő tudományok sorából a theológiát és politikát merőben kirekeszti, ezekre vonatkozó kérdéseket sem tanácskozásaiban felferülni, sem munkálataiba belévegyülni nem enged.

Az E. M. E. történetében új korszak kezdődött akkor, midőn 1872. őszén a kolozsvári Ferencz József kir. tud.-egyetem megnyílt. Az Erdélyi Muzeum-Egyesület egyengette ennek az útját s az ő gazdag tudományos gyűjteményei nagyban hozzájárultak az egyetem létesítéséhez. Az állam ekkor szerződést kötött a Muzeum-Egyesülettel, mely szerint az egyesület gyűjteményeit az egyetem használatára engedte át ; az állam viszont a gyűjtemények használatáért évi 5000 forint fizetésére kötelezte magát. Ez a szerződés az egyesület szervezetében is beható változást idézett elő. A szerződés 1894-ben megújítatván, az egyesület az államnak engedte át a gróf Mikó Imre hagyatékából időközben örökölt nagyterjedelmű muzeum-kertet, Mikó Imre gróf nyári lakával s a kertben lévő minden épülettel együtt, minek fejében az állam arra kötelezte magát, hogy az egyesület gyűjteményeinek kellő elhelyezéséről és kezeléséről gondoskodni fog.

A tud. egyetemmel való eme kapcsolat következtében az egyesület tudományos működése is gyarapodott s ez az egyesület szervezetének és az alapszabályoknak módosítását vonta maga után. Az egyesület ugyanis a tudományos működés intenzívebbé

tétele végett két szakosztályt létesített saját kebelében, melyeknek feladata lett az tudományos munkásság intézése. Az 1883-iki közgyűlésen módosított alapszabály szerint:

1. §. „Az egylet czélja a Kolozsvárt létesített és a m. kir. Ferencz József tudomány-egyetemmel kapcsolatban álló országos muzeum fentartása és tovább fejlesztése, *a tudományok művelése és a magyar tudományosság terjesztése.*“

Míg az 1859. alapszabályban az áll, hogy „4. §. a muzeum-egylet magának semmi tudós társasági rangot vagy tekintélyt nem fog követelni stb.“ addig az 1869-ben, majd 1883-iki módosított alapszabály kimondja, hogy

„4. §. Az egylet muzeuma és tudományos működése által igyekszik a hazai tudományos törekvéseket előmozdítani“ stb.

Megváltozott főkép a tudományos működésre vonatkozó szakasz, mely az 1883. alapszabálmódosítás szerint:

6. §. A muzeummal kapcsolatban különösen a honismeret és az erre vonatkozó tudományok iránti kedv élesztésére és művelésére munkál az egylet az által, hogy

a) Kebelében tudományos szakosztályokat állít fel, egyelőre a következő szakosztályt:

I. Orvos-Természettudományi

II. Bölcsészet-, nyelv- és történelmi } szakosztályokat.

b) Szakosztályainak tudományos működését saját kiadványaiban közrebocsátja stb.

A szakosztályokról a következő intézkedések történtek:

34. §. Az egylet kebelében alakuló két szakosztály, u. m. az orvos-természettudományi, továbbá bölcsészet-, nyelv- és történelmi szakosztály czélja a címök alá tartozó tudományok művelése és terjesztése, mi végre a saját ügyrendjük által megszabott időközben és módon tudományos népszerű üléseket tart és ezeknek tárgyait saját kiadványaiban közzé teszi.

35. §. Mindenik szakosztály a maga tudományos működésére vonatkozó szabályzatot és ügyrendet az egyleti alapszabály keretén belől önállóan állapítja meg.

36. §. Mindenik szakosztály számára saját tudományos működésének eszközzésére az egylet évi átalányokat bocsát rendelkezésére.

37. §. A mi az orvos-természettudományi szakosztályt illeti, az az 1875-dik év óta fennálló „kolozsvári orvos-természettudományi társulat“ és az Erdélyi Muzeum-Egyletben 1880-ik év óta újjá

alakult természettudományi szakosztály egybeolvadása folytán keletkezik és alapszervezetében a kolozsvári orvos-természettudományi társulat szerkezetét tartja meg, mihez képest saját szakosztályi közgyűlésén saját ügyrendje által meghatározandó időközökben és módon választ egy szakosztályi elnököt, egy szakosztályi titkárt, két szakosztályi alelnököt, (egyiket az orvosi, másikat a természettudományi alszaktól); és 6 választmányi tagot, (hármát az orvosi és hármát a természettudományi alszaktól); és két szakjegyzőt, (egyet az orvosi, egyet a természettudományi alszak részére).

A szakosztályi elnök és szakosztályi titkár az egylet igazgató választmányának is tagja.

Az egyesületnek tagjait illető alapszabályai így hangzanak :

Az egylet alakulásának módja és tagjai.

8. §. Egyleti tag lehet minden önálló és tudománygyal foglalkozó vagy tudománykedvelő honpolgár. Egyleti tagoknak tekintendők pedig, a kik az alább (12. 13. 14. 15. 16. §§.) elősorolt feltételeknek eleget tesznek. A csatlakozni kívánó valamely tag által a választmányban jelenti be magát.

9. §. Az elősorolt feltételek mellett egyleti tagokká lehetnek egyes községek, testületek, erkölcsi személyek is; ezek jogaitak megbízottjaik vagy küldötteik által gyakorolhatják.

10. §. Az egylet tagjai kétfélek: rendesek és rendkívüliek.

A rendes tagok vagy igazgatók, vagy alapítók, vagy részvényesek, vagy szakosztályi tagok.

A rendkívüli tagok tiszteletbeliek, vagy levelezők.

11. §. Igazgató tagok azok, a kik az egylet pénzalapjába legalább 500 — ötszáz — osztrák forintot adományoznak, vagy a muzeumba felvehető ennyi értékű gyűjteményt ajándékoznak.

Az igazgató tagok az egyleti választmánynak holtokig rendes tagjai.

12. §. Alapító tagok azok, a kik akár az egylet pénzalapját, akár a muzeum gyűjteményeit 100 — egyszáz — osztrák forinttal, vagy annyi értékű ajándékkal gyarapítják.

Az alapító ezen egyszerre lefizetett összeg által, minden részvény fizetés nélkül, holtig rendes tagja az egyletnek.

13. §. Az igazgató és alapító tagok által befizetett összegek a muzeum alaptőkéjéhez csatoltatnak; következőleg a folyó költségekre ezen összegeknek csak kamatai fordíthatók; csak a közgyűlésnek van joga előfordulható rendkívüli kiadások fedezésére az egylet tőkéjéből is utalványozni.

14. §. Részvényes tagok azok, a kik kötelezik magokat, hogy az egylet pénztárába évenként az év első negyedében öt forintot fizetnek.

15. §. Szakosztályi tagok azok, a kik csupán egyik vagy másik szakosztályba lépnek be, e szakosztályi tagok tagdíjait (6 korona) a szakosztályok állapítják meg.

Az egyszer belépő tag, tagnak marad mindaddig, míg kötelezettségét teljesíti.

16. §. A beállási év január 1-jével kezdődik: időközben beálló részvényes és szakosztályi tag akként fizet, mintha azon év januáriusa 1-jén lépett volna be az egyesületbe.

17. §. Évenkénti fizetés helyett tíz évre eső részvénydíjt egyszerre előre is lefizetheti 40 — negyven — osztrák forinttal. A ki pedig husz évre akarná részvényét előre lefizetni, 60 — hatvan — osztrák forinttal megteheti.

18. §. Tiszteletbeli tagoknak oly férfiakat választ az egyesület, kiknek a tudományok körül, főleg honunk ismertetésében szerzett érdemeit méltányolni akarja. A tiszteletbeli tagot csak a közgyűlés és csakis a választmány ajánlatára választja.

Tiszteletbeli tagok a m. k. miniszterium helybenhagyása mellett, külföldiek is lehetnek.

19. §. Levelező tagok csak a magyar birodalmon kívül lakó, tudománnyal foglalkozó azon egyének lehetnek, a kiket az egyesületi választmány a muzeum gyűjteményei gyarapítására segítségül felkér.

A levelező tagokat a választmány nevezi ki és a kinevezetteket utólagosan jelenti a közgyűlésnek.

20. §. A tiszteletbeli és levelező tagoknak a közgyűléseken csak tanácskozó szavazatuk van.

Az Erdélyi Múzeum-Egylet kiadványai.

I.

A mikor az Erdélyi Múzeum-Egylet 1859. november végén megalakult, az akkor megállapított alapszabályának 6. §. b) pontja így szólt:

„Működéseinek eredményeit havi- akár kötetlen füzetekben vagy évkönyvekben közzé teszi”.

Ennek következtében, a mint az egylet 1860. január 1-jén megkezdette a maga működését, azonnal elhatározta, hogy csakugyan indít meg egy kiadványt „az Erdélyi Múzeum-Egylet Évkönyvei” cím alatt; ez évkönyv szerkesztését Brassai Sámuel, a múzeum akkori igazgatója kezébe tette, és hogy mindjárt meg is indulhasson, még az alakító közgyűlésen elhatározta, hogy az évkönyv első füzete foglalja magában éppen az alakító közgyűlés jegyzőkönyvét a maga egész terjedelmében.

Az akkori körülmények közt ennek az évkönyvnek a megindulása nevezetes esemény számába megt. Az egylet igazgató választmánya havonként tartott egy-egy „tudományos” nyilvános ülést, az egylet tisztviselői és buzgó tagjai ezeken az üléseken tartottak előadásokat és felolvasásokat a honismerető tudományok köréből, és ezek szolgáltatták az anyagot az évkönyvnek.

Ha ma végig nézzük azokat a kivétel nélkül eredeti dolgozatokat, a melyek az évkönyv hasábjain napvilágot láttak, valóságos benső örömmel pillanthatunk vissza arra a tudományos mozgalomra, a mely az egylet kekelében megindult. Az igaz, hogy a nagy közönség kevésbé fordította figyelmét az új kiadványra, de a különben is szerény igényekkel fellépett munkatársakat ez nem zavarta. Őszinte és jóhiszemű buzga-

lommal folytatták a munkát, és elbizakodás nélkül mondhatjuk, hogy a mit közzétettek, maradandó becsű, a miből még sok igaz gyöngyöt fog szedhetni a késő utókor fia, ha nem fogja restelni a keresést.

Ma a tudománynyal foglalkozó nemzedékben sokan vannak, a kik nem is tudják, hogy ez az évkönyv valaha megjelent és létezik. Könyvtáros boltjában hiába keresné; hiszen az oly csekély kelendőségű kiadvány terjesztése nem jövedelmez.

Az Erdélyi Múzeum-Egylet Évkönyvnek I-ső kötete megjelent 1861-ben, 4-rét alakban, VI és 158 lapnyi terjedelemben, kőre írt 4 rajztáblával.

A *II. kötet* 147 lapnyi terjedelemben három rajztáblával megjelent 1863-ban, foglalatja 14 dolgozat.

Az 1865-ben megjelent *III. kötet* 134 lapra terjed XVIII. rajztáblával.

A hazai tudományos irodalom, nem tudni mi okból, merő hallgatással mellőzte ezeket az évkönyveket; a pesti könyvtáros, a kihez fel volt küldve egy néhány példány elárusítás végett, sutba dobta. A külföld azonban tudomást vett rólok, szívesen is állott csereviszonyban az egylettel, de sajnálta, hogy nyelvünket nem értve, kevés hasznát vehette az érdekes közleményeknek. Ennek következtében elhatározta az ig. választmány, hogy jövőre az évkönyvben megjelenő minden dolgozatnak egy ismertető német kivonatát is fogja adni. Így jelent meg azután a *IV. kötet* 1867-ben 130 és XXIX. lapnyi terjedelemben három rajztáblával.

Az *V-ik kötet* 1870-ben 146 és XIV lapnyi terjedelemben jelent meg.

A *VI. kötet* megjelent 1873-ban 146 és XX lapnyi terjedelemben III táblával.

Mindezekből még néhány példány kapható (az I. k. 2-ik füzeté kivételével) *füzetenként 1 koronáért, a hat kötet ára 12 korona.*

II.

A mikor 1872. őszén a kolozsvári kir. tud.-egyetem megnyílt, annál a szerződésnél fogva, a melyet akkor a múzeum-egylet a kormányval kötött, az egylet szervezetében is beható

változás állott be. Az új helyzetbe illeszkedésig a kifelé ható munka darab ideig szünetelt, és az Évkönyv kiadása végképpen megszűnt. De 1873 végén az igazgató választmány újra megindította a kiadványokat, még pedig úgy, hogy egyszerre két sorozatát indította, elhatározván, hogy jelenjen meg egy havi értesítő „*Erdélyi Múzeum*” cím alatt, a mely szeptember és október hónapok első napjait kivéve, minden hó első napján legalább egy nyomtatott ívnyi terjedelemben fog megjelenni. Tartalmát fogják tenni: tudományos rövid, azaz egy negyed nyomtatott ívnyi meg nem haladó értekezések; tudományos irodalmi szemlék és könyvismertetések; rövid jelentések tudományos testületek és egyes szaktudósok működéséről; tudományos rövid értesítések és közlemények. Ez értesítőn kívül az egyesület tovább fogja folytatni *Évkönyveinek* kiadását, a melyek, mint eddig is terjedelmesebb, azaz legalább is egy nyomtatott ívre terjedő, önálló, tudományos értekezéseket fognak közölni... Az *Évkönyv* ez új folyama azonban már nem negyedrért alakban, hanem ugyanazon nyolczadrétű alakban fog megjelenni, a milyenben az „*Erdélyi Múzeum*”. Minden önálló értekezés egy-egy külön füzetet fog tenni.

Ez új folyamú kiadványok szerkesztésével a választmány *Finály Henrik* egyleti titkárt bízta meg.

Meg is indult a két sorozat 1874. februárius 1-jén és folyt 1878. december 1-jéig, tehát öt évfolyamon át. Mindenik évfolyam 10 számból állott, a melyhez külön címlap és tartalomjegyzék járult. Ugyanez öt év alatt jelent meg két kötete az *Évkönyv* új folyamának (illetőleg 17 füzetben) a következő írók műveivel:

Ladányi Gedeon, Genersich Antal, Szamosi János, Z. Knöpfler Gyula, Koch Antal, Parádi Kálmán és Stern János foglalták el az első kötetet alkotó hét füzetet; Dezső Béla, Tóth Mihály, az 1877-iki közgyűlés, Koch Antal és Dezső Béla, Török Aurél, Dadai Jenő, Hegedűs István, Koch Antal, Kürthy Sándor, Török Aurél és Unger Géza adták a második kötet tiz füzetét.

Az eddig elésorolt kiadványok mellett adott ki az egyesület alkalmi dolgokat u. m.:

1. Erdély a rómaiak alatt, díjazott pályamű Vass Józseftől, 1863.

2. Az Erdélyi Múzeum-Egylet naptára 1863-ra.

3. Az Erdélyi Múzeum-Egylet évi tudósítása 1866—1869. három füzet.

Az 1874-ben megindult új kiadvány nem volt szerencsés köztetszésre találni; maga a Múzeum-egylet működése is sok gáncsra talált. Következménye az volt, hogy 1875 végén „Orvos-természettudományi társulat” cím alatt egy új alakulás vette kezdetét, a mely 1876. elején életbe is lépett és mint külön önálló testület külön önálló közlőnyt indított meg. De mint az „Erdélyi Múzeum” 1879-ki 1. számának bevezető czikke megjósolta, az önálló testület és közlönye nem birták sokáig az önállóságot és az 1878-iki közgyűlésen meg is történt az előre látott egyesülés. Ez Orvos-természettudományi társulat egybeolvadt a Múzeum-egylet természettudományi szakosztályával. Az egyleti szakosztályok aztán újra szervezkedtek és így az „Erdélyi Múzeum” 1879 január 1-től fogva már nem az egész Múzeum-egylet, hanem csak a Múzeum-egylet történelmi szakosztályának közlönye lett és mint ilyen még 1882-ig, tehát még négy évig élt.

1882 végén aztán a folyóirat szerkesztője végleg letette ebbeli megbizását a szakosztály kezébe.

1883 juniusában mint külön kiadvány jelent meg az „Emlékkönyv gróf Mikó Imre emlékszoبرا leleplezése alkalmára”.

Mindezekből füzetek és teljes kötetek még kaphatók az eredeti árak feléért.

III.

Az Erdélyi Múzeum-Egylet kebelében a mostani szervezetében működő „böleselet-, nyelv- és történettud. szakosztály” 1883 végén (okt. 18., nov. 28.) alakult meg, szabályzatát kidolgozván, 1884 elején megkezdette működését 73 taggal. A szakosztály „Kiadványai” tekintetében azt határozta, hogy azok „füzeteként alkalom szerint fog megjelenni, határozatlan számban és egyenként határozatlan terjedelemben, de minden évben összesen 20 nyomtatott íven”.

E célra a szakosztály a Múzeum-Egylettől 1000 forint általányt kapott évenként. Kiadott az első három évben (1874—1876) 4—4 füzetet 21—22 íven.

1887-ben általánya 1000 frtról 1500 frtra emeltetvén fel, öt füzetet adott ki 30 íven.

1888—1891-ig 6—6 füzet jelent meg évenként 33—37 íven kéthavi füzetekben.

1892-ben a szakosztály általánya 1800 frtra emeltetvén, havi folyóirattá alakította át kiadványait s az addigi hosszú cím („Az Erd. Muz.-Egylet böles., nyelv- és tört.-tud. szakoszt. kiadványai”) helyett „*Erdélyi Múzeum*”-nak nevezte el havi folyóiratát, a mely most már 40 ívnyi terjedelemre növekedett.

Azóta a szakosztály az „*Erdélyi Múzeum*”-ot fentartotta havi folyóirat alakjában mind mostanáig, tagjainak száma is fokozatosan emelkedvén mintegy 300-ra.

A folyóiratot 1884—1886. *Schilling* Lajos, 1887—1890. *Hegedüs* István, 1891—1893. közepéig *Szinnyei* József szerkesztette, azóta mostanáig *Szúdeczky* Lajos, a szakosztály jelenlegi titkára szerkeszti.

A szakosztály elnökei voltak: dr. *Hermann* Ottó (1884—1885.), *Felméri* Lajos (1885—86.), azóta *Szamosi* János. Alelnökei: *Felméri* Lajos (1884—85.), *Szamosi* János (1885—86.), *Szász* Béla (1887—92), *Márki* Sándor 1893-tól mostanáig.

A szakosztály ügyrendje 1893. elején módosítatván, a választmányi tagok száma hatról tizennyolczra emeltetett (belé-foglalva a 3 tisztviselőt).

A szakosztály tagsági díja (melynek fejében az „*Erdélyi Múzeum*” jár) 6 korona.

Az „*Erdélyi Múzeum*” eddig megjelent XIX. évfolyamában sok maradandó becű értekezés jelent meg legnagyobb részt erdélyi íróktól, de a kikhez mindegyre többen csatlakoznak mások is, mert a folyóirat nem particularis, hanem általános tudományos célokat szolgál. Főbb munkatársai voltak ez alatt: *Brassai* Sámuel, *Ferenczi* Zoltán, *Hegedüs* István, *Mika* Sándor, *Török* István, *Finály* Henrik, *Imre* Sándor, *Szász* Béla, *Széchy* Károly, *Terner* Adolf, *Felméry* Lajos, *Kőváry* László, *Király* Pál, *Moldován* Gergely, *Schilling* Lajos, *Szabó* Károly,

Téglás Gábor, Torma Zsófia, Bálint Gábor, De Gerando Antonina, Gergely Sámuel, Békésy Károly, gr. Kuun Géza, Szamosi János, Pór Antal, Wertner Mór, Beöthy Zsolt, Szinnyi József, Gyalui Farkas, Jakab Elek, Váczy János, Enyedi (Eisler) Mátyás, Kanyaró Ferencz, Pecz Vilmos, Szádeczky Lajos, Márki Sándor, Csengeri János, Haraszi Gyula, Thury József, Ferenczy József, Schneller István, Vikár Béla, Kovács János, Jankó János, Szigethy Lajos, Versényi György, Vass Miklós, Kiss Béla (Junius), Krenner Miklós, Szlávik Mátyás, Cs. Papp József, Finály Gábor, Orosz Endre, Rác Lajos, Somló Bódog, Gál Kelemen, Szádeczky Béla, Lukinich Imre stb. stb.

A folyóirat közöl önálló értekezéseket, hazai és külföldi művekről ismertetéseket, szemlét tart a folyóiratok és új könyvek felett, a különféle rovataiban tud. apróságokat és híreket s erdélyi muzeum-egyleti és szakosztályi értesítőt.

Külön kiadványként jelent meg 1894-ben *Apáczai Csere Jánosnak* a kolozsvári ev. ref. kollegiumban tartott jeles székfoglalója: *Oratio de summa scholarum necessitate, eorumque inter Hungaros barbariei causis*, *Felméri Lajos* előszavával. (Ára 30 kr.)

Az „Erdélyi Múzeum” megjelenik minden hó 15-én (jul. és aug. kivételével), 3 $\frac{1}{2}$ —4 ny. íven 8-adrét alakban. A szakosztály tagjai évi tagsági díjak fejében, az előfizetők 6 koronáért kapják. Tagságra jelentkezni lehet a szakosztály elnökénél, titkáránál vagy bármely más tagja által.

A szakosztály régebbi kiadványaiból egy-egy évfolyam megszerezhető 3 koronáért.

IV.

Az „Erdélyi Múzeum-Egylet” természettudományi szakosztályát 1878-ban felhatalmazta arra nézve, hogy az 1875-ben létesült orvos-természettudományi társulattal szövetkezzen a közösen megindítandó közlöny ügyében. Az e tárgyban megindított tanácskozások abban állapodtak meg, hogy az E. M. E. ujonnan felállított természettudományi szakosztálya 1879-től kezdve tudományos üléseinek tartásában az orvos-természettudományi társulathoz csatlakozik és a közösen tartandó előadások-

ról az orvos-természettudományi társulat titkára és egy szerkesztő bizottság vezetése alatt évenként 8 füzetben megjelenő közlőnyt bocsát ki. Az új közlőnynek czíme: *„Orvos-természettudományi Értesítő a kolozsvári orvos-természettudományi társulat és az Erdélyi Múzeum-Egylet természettudományi szakosztályának szaküléseiről és népszerű tudományos estélyeiről.”*

A kolozsvári orvos-természettudományi társulat külön állását elhagyva, az E. M. E. természettudományi szakosztálya, átalakult orvos-természettudományi szakosztállyá, melynek két külön álló alszaka van, úgymint orvosi és természettudományi. Ennek megfelelően a közlőny 1884-től kezdve *„Orvos-természettudományi Értesítő az E. M. E. orvos-természettudományi szakosztályának szaküléseiről és népszerű természettudományi estélyeiről”* címfejet kapta. Még harmadszor is megváltozott a közlőnynek a czíme s 1890-től kezdve *„Értesítő az E. M. E. orvos-természettudományi szakosztályából”* címmel jelenik meg ma is.

Az Értesítő három részre oszlik: I. orvosi szak, II. természettudományi szak, III. Népszerű előadások. Mind a három szaknak értesítője ugyanazon alakot és beosztást kapta, az I. és II. szak értesítője évenként 3 füzetben, a III. szaké két füzetben jelent meg. Minden egyes füzetben a) eredeti közlemények, első sorban a szaküléseken tartott, illetőleg a népszerű előadások és csak szükségből más eredeti cikkek is közltek; b) a hazai szakirodalom címjegyzéke és könyvismertetések; c) különösen az egyesületi működést jellemző vegyes közlemények adattak, többnyire szakosztályi ülések, közgyűlések jegyzőkönyvei vagy ott felolvasott jelentések. Ezen rovatokhoz csatolatott 1887. év óta a „Revue“, mely többnyire német, de francia vagy angol nyelven egész terjedelemben vagy kivonatban adta az eredeti közleményeket, később a szakülések jegyzőkönyveit is. A szakosztály csereviszonyba lépett, különösen dr. Koch Antal egyetemi tanár buzgólkodásával, nemcsak hazai, de külföldi hasonló célú tudományos társulatokkal is s ezt volt hivatva előmozdítani a Revue.

Az Értesítő első öt kötetét az orvostermészettudományi társulat, később az E. M. E. orvostermészettudományi szakosztályának titkára állította egybe. Mindenik szakhoz külön szer-

kesztővel választatott a szerkesztő bizottság; ennek tagjai, az orvosi szaknál: Högyes Endre, Klug Nándor, Belky János, Lőte József és Szabó Dénes egyetemi tanárok voltak; a természettudományi szaknál Koch Antal, majd 1893. évtől a matematikai és természettudományi szakokra tekintettel, Koch Antal és Farkas Gyula egyetemi tanárok együttesen; a népszerű előadások szerkesztője Entz Géza, Farkas Gyula, Apáthy István egyetemi tanárok, Koch Ferencz egyetemi m. tanár. A népszerű előadások rendszeres közlése az 1891. évvel beszünt, s azután csak alkalomadtán jelent meg egy-egy előadás a főszak szerkesztőjének szerkesztésével. 1896. évvel a szerkesztés tisztán a szerkesztő bizottságra ment át (titkár nélkül), melynek tagjai Apáthy István, Farkas Gyula és Szabó Dénes voltak. Majd 1898. évtől kezdve mindegyik alszak külön-külön szerkesztőt: Szabó Dénes és Apáthy István tanárokat bizza meg a szerkesztéssel. 1902. évtől a szakosztály választmánya magának a cikkek közlésénél nagyobb befolyást biztosítandó, ennek a felelősségével és megbízásából Szabó Dénes és Fabinyi Rudolf tanárok szerkesztik az Értesítő orvosi, illetőleg természettudományi szakát.

Az „Értesítő”-ben közlésre váró eredeti közlemények szaporodásával a szakirodalom címjegyzékének közlése maradt el, a természettudományi szaknál már 1898. évtől, az orvosi szaknál 1901. évtől kezdve.

1879—1902. évig az Értesítőnek XXIV kötete jelent meg, közölve volt:

I. Az orvosi szakon 97 szerzőtől 276 értekezés, összesen $305\frac{6}{8}$ ív terjedelemmel, 94 tábla rajzzal és 78 a szöveg közé nyomott ábrával. A Revue $57\frac{1}{8}$ ív terjedelemmel 65 szerzőnek 156 értekezését adta kivonatban.

II. A természettudományi szakon 90 szerzőnek 438 értekezése $342\frac{3}{8}$ ív terjedelemmel, 104 tábla rajzzal és 32 szöveg közé nyomott ábrával. A Revue 72 ív terjedelemmel 59 szerző 179 értekezésének kivonatát, vagy teljes fordítását közölte.

III. A népszerű szakon 19 előadótól 46 népszerű előadás, összesen $97\frac{1}{8}$ ív terjedelemmel és 17 táblarajzzal.

A szakosztályi tagok az Értesítőnek 1876, 1877, 1878-iki

folyamának egyes fűzött példányait két-két koronáért, az 1883—1895 évfolyamokat 4—4 koronáért, az újabb évfolyamokat 6—6 koronáért, a szakosztályi titkár útján (dr. Jakabházy Zsigmond Fürdő-utca 3. sz.) megszerezhetik.

Az Erdélyi Muzeum-Egylet közgyűlése.

Az E. M. E. legutóbbi közgyűlését május 21-én d. e. 10 órakor tartotta az egyetem dísztermében *gróf Esterházy Kálmán* elnöklése alatt.

1. *Gr. Esterházy Kálmán* megnyitó beszéde után

2. *Dr. Szádeczky Lajos* titkár olvasta fel az ig. választmány következő jelentését az egyesület múlt évi működéséről:

Az E. M. E. fennállásának és működésének 43-ik évét zárta le a múlt esztendővel.

Az egyesület fennállásának félszázada felé közeledvén, az ig. választmány fokozott erélyvel és buzgalommal törekedett arra, hogy az egyesület tevékenységét gátló akadályokat elhárítsa és megszeresse első sorban a szükséges anyagi eszközöket, gazdagítsa, kiegészítse gyűjteményeit s élénkítse a szellemi tevékenységet.

Múlt évi jelentésünkben előadtuk, hogy minő lépéseket tettünk a kormánynál és a képviselőháznál abból a célból, hogy az egyesület, mint országos intézmény magas hivatásának teljesítése érdekében államsegélyvel támogattassék. Jelentettük azt is, hogy jóakaratú biztatásnál egyebet el nem értünk, 1902-re államsegélyt nem nyertünk.

Méltányos és jogos kívánságunk sürgetését azonban az 1902. évfolyamán sem hagytuk abba. Újabb felterjesztést intéztünk a vallás- és közoktatásügyi, úgyszintén a pénzügyminisztériumhoz. És örömmel jelenthetjük, hogy nem történt hiába.

A muzeumok és könyvtárak orsz. felügyelősége (mint a közoktatásügyi minisztériumnak múzeumi ügyekben tanácsadó testülete, jóllehet egyesületünk nem tartozik annak felügyelősége alá, mert attól teljesen független autonóm egyesület), méltányolván jogos kíván-

ságunkat, a közoktatásügyi minister úr felhívására kedvező véleményyt adott kérésünk felől s már 1901-iki jelentésében 100,000 korona évi államsegélyt javasolt adni az erdélyi országos muzeumnak és a Torma Zsófia irodalmi hagyatéka megvételét is ajánlotta muzeumunk számára.

Ezek alapján az állami költségvetésbe a most folyó 1903-ik évre tényleg fel is vétetett 15,000 korona, melynek élvezetébe azonban az állami költségvetés megrekedése következtében eddig nem juthattunk s így költségvetésünkben a jelen évben is egyelőre csak saját régi alaptőkéink megcsappant kamataira támaszkodhatunk.

Pedig az egyesület jövedelme a múlt év folyamán újabb kamatvesztéseget szenvedett a 173,000 frt. értékű regale kártalanítási kötvények és ezüst járadék értékpapírok kieserélése következtében; úgy annyira, hogy míg 1900—1902-re 18,412 korona 48 fillérre vehettük fel költségvetésünkbe az értékpapírok kamatait (bár a múlt év derekán történt convertálás következtében ez már a múlt évre is megcsappant), a folyó 1903. évre már csak 17.224 korona kamatot (tehát 1188 k. 48 fillérrel kevesebbet) vehetünk fel költségvetésünkbe az értékpapírok után, mint a megelőző években.

A kamatláb-leszállítás egyik oka költségvetésünk egyensúlya megzavarodásának; a másik ok az, hogy míg jövedelmeink apadtak, addig az egyesülettel szemben támasztott igények növekedtek. Az igazg. választmánynak nem csekély gondot okozott a méltányos kívánságokat az egyesület teherviselési képességével összeegyeztetni.

Az egyensúly helyreállításával jelenleg beterjesztendő költségvetésünk sem dicsekedhet. Még egy évre elodázhatónak tartjuk a régi keretben gazdálkodást, hogy tetemes leszállításokkal ne bénítsuk meg a tárák és szakosztályok működését. De hangsúlyoznunk kell, hogy jövő évre az államsegély felhasználásával, vagy a nélkül is, a költségvetésben vissza kell állítanunk az egyensúlyt s el kell enyésztetnünk minden mutatkozó hiányt, a mely jelenlegi költség-előirányzatunkban 7582 korona 23 fillér összegre rug.

Ennek megokolására fel kell említenünk, hogy legközelebb is merültek fel olyan kiadások, melyek elől kitérni nem lehetett. Ezek közül a két legnagyobbat említjük csak meg, melyek muzeumainkat tetemesen gazdagították ugyan, de nagy anyagi áldozattal is jártak.

Egy erdélyi aranyműves eladóvá tette 30 éven át szerzett régiség-gyűjteményét, melynek legnagyobb része nagybecsű erdélyi régiségekből áll; az E. M. E. ig. választmánya a régiségtár igazgatója előterjesztésére erkölcsi kötelességének tartotta eme hazai régiségeket megszerezni, bár azok 8000 koronába kerültek. Az aranyalap kamatait kívánja erre 1903-ban felhasználni.

A másik nagy szerzemény egy 10,000 darabból álló állattani gyűjtemény megvétele volt, Előpatakról, melyet Clement Róbert ottani fényképész és gyűjtő 25 éven át nagy fáradsággal szedett össze. Mint erdélyi s egy vidéknek faunáját magában foglaló gyűjtemény, nagy tudományos értékű s az érlette adott 5000 koronát nagyon megéri. Az állattár kölcsönképpen kapta az egyesülettől ez összeget s a 6-ik ezer koronát a beszállítás és elhelyezés költségeire.

Az erdélyi országos muzeum tárai máskülönben a költségvetés keretében szaporították és adományok által gyarapították a gyűjteményeket, mint arról a táarak igazgatói jelentéseikben megemlékeznek.

Az ig. választmány az anyagi ügyek rendezése czéljából erélyesen hozzá látott a régi számadások és a hátrálékos alapítványok tisztázásához is. Ebből a czélból m. év május elején felkérte dr. Menyhárt Gáspár ügyvéd urat, hogy a régi ügyésznek Tompa Károlynak örököseivel és utódával Orbay Lajos ügyvéddel lépjen érintkezésbe és a számadás-könyvek és akták alapján tisztázza az egyesület követeléseit.

Menyhárt ügyvéd úr már a jun. vál. ülésen jelentést tett a befizetetlen alapítványok ügyéről s ennek alapján felhatalmazást nyert az egyes alapítókkal szemben megindítani a törvényes keresetet s a Tompa Károly örököseivel szemben is érvényesíteni az egyesület jogos követeléseit. Ennek alapján dr. Menyhárt Gáspár jelentést tett a nov. havi vál. ülésen, hogy az egyesületnek a Tompa-örökösökkel szemben m. e. 2000 korona követelése van, melynek 3 év alatt törlesztését Tompa Arthur hajlandó elvállalni. A szerződés erről meg is kötött.

A hátrálékos alapítványok behajtása is megkezdett s ennek némi eredménye már mutatkozott is néhány alapítvány befizetésében. Az egyesület beléletében nagyobb változás nem történt.

Személyváltozást az egyesület kinevezett alkalmazottjai között egyet kell regisztrálnunk. Az állattár segédőre *dr. Bálint Sándor*

1901. őszén megválván az intézettől, helyébe 1902. áprilisában *dr. Pataki Zoltán*, majd az ő tanársegéddé történt kineveztetése után 1902. szept. folyamán *dr. Führer Lajos* alkalmaztatott ideiglenesen örsegédül az állattárban.

Az egyesület szellemi életének nyilvánulásairól a szakosztályok tesznek jelentést. Az ügykezelésről megemlítendő, hogy az 1902-ik év folyamán tartottunk 10 rendes ig. vál. ülést, melynek tárgyai 168 pontban vannak följegyezve a vál. jegyzőkönyveiben. A beérkezett és elintézett ügydarabok száma 196.

A tagok nyilvántartása érdekében elhatároztuk a névkönyv összeállítását az egyesület alapításától fogva.

Részt vettünk a Wesselényi Miklós báró zilahi szobrának, Mátyás király kolozsvári szobrának, Salamon Ferencz Budapesten az Akadémia előtt felállított mellszobrának leleplezésén, az E. K. E. néprajzi muzeuma megnyitásának s a Nemzeti Muzeum száz éves fennállása jubileumának ünnepélyein.

A választmány általánosságban még csak azt jelentheti, hogy fokozott tevékenységgel törekedett arra, hogy az egyesület a maga elé tűzött feladatnak megfelelhessen. Ebben a törekvésében némi támogatást nyert a nagyközönség részéről is, melynek érdeklődése ismét ébredezni kezd az egyesület iránt; mutatkozik ez a tagok szaporodásában s a táruk számára tett adományok gyarapodásában.

Az erkölcsi elismerés nyilvánult meg a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister úr amaz elhatározásában is, hogy a Mátyás-szobor leleplezése alkalmával tíz olajfestményt állami letétbe helyezett egyesületünknel, hogy az egy szépművészeti muzeum alapjául szolgáljon. Vajha minél előbb a megfelelő muzeum-helyiség építése követné az örvendetes kezdetet. Erre vonatkozó kérésünkre kitérő feleletet kaptunk.

Reméljük azonban, hogy a folyó év meghozza az anyagi kibontakozást az államsegély által s a jövő évek meghozzák egyéb jogos igényeink teljesítését, s a muzeum-egylet közelgő félszázados jubileumát örvendetes visszaemlékezéssel a multa s bizalommal a jövő iránt fogjuk megülni.

3. *Br. Mannsberg Sándor* olvasta fel a számvizsgáló bizottság jelentését a m. é. zárszámadásról és a pénztár állásáról, mely szerint az E. M. E.

1902. évi összes bevételei . . . . . 35,052 k. 17 f.-nek

1902. évi összes kiadásai . . . . . 44,108 k. 03 f.-nek

felelnek meg, úgy hogy az 1902. tulkiadás . 9,055 k. 86 fillért,
azaz kilenczezerötvenöt korona nyolczvanhat fillért teszen.

Az alaptőkéről és egyes alapokról vezetett számlák egyenlegei 1902. december 31-én a következők voltak:

	Értékpapirokban.	Készpénzben.	Összesen.
1. Országház alap . . .	66,300 k. +	2,371 k. 86 f. =	68,671 k. 86 f.
2. Alaptőke.	458,600 k. +	7,618 k. 93 f. =	466,218 k. 93 f.
3. Aranyalap	18,400 k. +	21,127 k. 04 f. =	39,527 k. 04 f.
4. Haynald-alap.			
5. Természethistóriai díjalap	2,400 k. +	6,713 k. 61 f. =	9,113 k. 61 f.
6. Forgótőke alap		2,824 k. 10 f. =	2,824 k. 10 f.
7. Kovács Sámuel díjalap		2,410 k. 45 f. =	2,410 k. 45 f.
	545,700 k. +	43,065 k. 99 f. =	588,765 k. 99 f.

Következtek a táruk igazgatóinak és a vizsgáló bizottságoknak jelentései és pedig

4. *Dr. Erdélyi* Pál (alább közölt) jelentése a könyvtárról.

5. *Dr. Pisztory* Mór és *Virányi* István jelentése a könyvtár megvizsgálásáról.

6. *Dr. Apáthy* Istváné az állattárról.

7. *Dr. Lőte* József és *dr. Jakabházy* Zsigmond jelentése az állattár megvizsgálásáról.

8. *Dr. Szádeczky* Gyuláé az ásványtárról.

9. *Dr. Klug* Lipót és *dr. Nyiredi* Géza jelentése az ásványtár megvizsgálásáról.

10. *Dr. Richter* Aladáré a növénytárról.

11. *Dr. Buday* Kálmán és *dr. Fabinyi* Rudolf jelentése a növénytár megvizsgálásáról.

12. *Dr. Pósta* Béláé az érem- és régiségtárról (a mely alább közöltetik.)

13. *Kovács* Ede és *dr. Szabó* Sámuel jelentése a régiségtár megvizsgálásáról.

14. A szakosztályok működéséről *Szádeczky* Lajos és *Jakabházy* Zsigmond titkárok terjesztették elő jelentéseiket.

15. *Dr. Békésy* Károly pénztárnok előterjesztése alapján a költségvetés 1903. évre a következőkép állapított meg:

B e v é t e l:

	Korona	fillér.
Értékpapírok kamatai	17224	—
Jelzálogkölesönök kamatai	1680	—
Alapítványi kamat	10	—
Tagsági díjak	600	—
Az országházalap egy évi kamata	2765	44
Az alaptőke készpénzének kamata	250	—
Állami járulékok	10000	—
Összes bevétel	32529	44

K i a d á s:

	Korona	fillér.
1902. évi túlkiadás (9055:86-ból kölcsön 5044:19)	4011	67
A szakosztályoknak { Az orv.-term.-tud. szakosztálynak	4400	—
{ A bölcs., nyelv.-tud. „	4000	— 8400
A tára k n a k { A könyvtárnak dologi kiadásokra	4000	—
{ „ személyi „	3420	—
{ A régiségtárnak dologi kiadásokra	1800	—
{ „ személyi „	1500	—
{ Az Esterházy-alap kamatai	400	—
{ Az ásványtárnak dologi kiadásokra	1800	—
{ „ személyi „	1500	—
{ Az állattárnak dologi kiadásokra	1800	—
{ „ személyi „	2000	—
{ A növénytárnak dologi „	1800	—
{ „ személyi „	1500	— 21520
Központi igazgatás { A titkár tiszteletdíja	800	—
{ Titkári irtoknak	360	—
{ A pénztárnok fizetése	1000	—
{ Igazgatás	300	— 2460
Rendkívüliekre	800	—
László J. kegydíja	820	—
Torma Zsófia műveinek kiadásaira	500	—
Forgó tőkére	1000	—
Kamatveszteség	600	—
Összesen	40111	67
Hiány	7582	23

A gyűjteményeknek az „Építési aranyalapból“ adott kölcsönök az 1902. év végén:

	Kor.	fillér.
A régiségtárnál	1600	—
A könyvtárnál	1444	19

A növénytárnál	2000	—	5044	19
Javaslatba hozatik az állattárnak			6000	—
			11044	19
Törlesztés a régiségtártól 1903 folyamán	400	—		
A könyvtártól	800	—		
A növénytártól	500	—		
Az állattártól	1200	—	2900	—
Fenmaradó kölcsön 1903. végén			8144	19

A költségvetés megállapításával kapcsolatban a közgyűlés útasította az ig. választmányt, hogy jövőre normalis költségvetést terjeszssen elő.

Elhatározta azt is, hogy a jelen évre az építési aranyalap kamatait a régiségtárnak kívánja kiadatni s e felől felterjesztést intéz a közoktatásügyi m. k. ministerhez.

A választások során

16. ügyészszé közfelkiáltással megválasztott *dr. Menyhárt* Gáspár;

17. ellenőrré a visszalépett *dr. Farkas* Gyula helyébe *Kovács* Ede igazgatósági tag;

18. a szabály szerint kilépő választmányi tagok helyébe titkos szavazással megválasztattak *dr. Fabinyi* Rudolf, *dr. Farkas* Lajos (régí) és *dr. Gidófalvy* István és *dr. Tutsek* Sándor (új vál. tagok) az 1903—1905-iki évekre.

Jelentések az E. M. E. gyűjteményeiről és szakosztályairól.

1. A könyvtár és kéziratárról.

Tisztelt Közgyűlés!

Az elmúlt 1902. évről szóló jelentésem két irányban fog tájékoztatni. Beszámolok 1. arról, hogy mint gyarapodtunk és mint dolgoztunk a mindennapi szükség és forgalom érdekében és 2. arról, hogy mit tettünk a múlt tapasztalásain okulva, a jövőbiztosítására és arra, hogy a czímünkben megnevezett fogalomnak testet adjunk és azt tartalommal lássuk el.

A gyarapodás mérlegét a következő adatok tüntetik föl:

1902. évben vásárlás útján szereztünk . . .	461 köt.
" " köteles példányban bekebeleztünk	2586 "
" " ajándékba kaptunk	1907 "

és pedig, az utolsó tétel részletezéseül:

ajándékok	1265 mű,	1636 köt. ill. füz.
cserében a) a böles. stb. szakosztálytól	16 "	44 " " "
b) az orv.term.-t. "	35 "	222 " " "
c) alkalmi cserében	3 "	5 " " "
együtt 1907 füzet.		

végösszegül az egész év gyarapodása 2985 mű, 4954 köt. ill., füzet

Pénzünk az idén is kevés volt, nem is nagyon vásárolhattunk. Javadalmamat még nyomja az 1901. évi kölcsön, melyet az idén is rendesen törlesztettem, mely után az 5%-os kamatot az idén is fizettem. Javadalmam második fele és pedig a nagyobb fele, le van kötve a folytatásos és gyűjteményes művek beszerzésére, a szabadon maradó rész pedig oly kicsiny, hogy abból alig gondolhatok rendszeres vásárlásra, az anyagnak öntudatos kiegészítésére és a gyűjteménynek szükséges fejlesztésére. Ha mégis valamivel kedvezőbb az ideai vásárlások mértéke, legalább adatai szerint, annak az az oka, hogy hirlapgyűjteményünk kiegészítésére alkalmas vásárt tud-

tam csapni, megvevén ama makulatura gyanánt kiselejtezett hirlapokat, a melyeket a Kaszinó eladott. Megvettem másod kézből és természetesen nem makulatura árban. Kénytelen voltam azonban elereszteni egy hosszú sorát a vételre-felajánlott könyvtári daraboknak, mert pénzem nem volt. Ezt csak azért említem meg, nehogy esetleg szememre hányhassák, hogy nem volt érzékem a fölajánlott tárgyak beceje iránt. Itt, a nyilvánosság előtt kell már előre megtennem azt a szomorú vallomást, hogy alapszabályszerű és intézményszerű kötelességemet pénztelenség miatt nem teljesíthettem abban a mértékben, mint arra alkalmam volt, a mint azt szerettem volna, a mint azt a könyvtár érdekében teljesítenem kellett volna. Nem tudom, megértik-e ily vallomásnak a keserűségét azok a felebarátaink, a kik bizalommal hozzák be eladóvá tett emlé- és kegyeleti tárgyaikat, a kik abban a jóhiszemben élnek, hogy hazafias kötelességet teljesítenek, a mikor ezt teszik, de azt tudom, hogy a mult tapasztalatai után korlátozott pénzügyi helyzetem miatt lemondóan kell őket tovább igazítanom. De én érzem, hogy ily vallomás ítélet magunk fölött, hogy ez egyben vallomás élehetlenségünk felől s védekezem, noha megint csak nekem adott az idő igazat, igazat azért, a mit tavalyi jelentésemben elmondottam. „Idő a nagy mester! Ez egy generációt természet rendje szerint eltemet, mondja Kölcsey — s a következőben eléri czélját... A böles késő öregségében is elülteti a fát, noha hasznával maga nem élhet: de érti, miképen az rendes időre megnő s unokáját gyümölcsessel enyhíti“. Így teszen a böles s úgy teszen a szegény, a mint mi teszünk. Az idő, ha elfoly felettünk, ne ítélje el könyvtárunkat! A ki szegény gazda kenyerét eszi, sótalanul eszi, a ki mostoha gyermek, annál jobban siratja az édes szülőjét.

A közművelődési intézetek, könyvtárak, múzeumok, minden nemzetnek és minden kulturának fényűzése, de egyben művelődési képességének és jövőndő nagyságának is mértéke. Ily intézmények anyagi ellátása a legnobilisabb és a leggyümölcsözőbb befektetés, mert, hogy az ideális eszményt és humanista hagyományt ne említsem, a közgyűjtemények forrásai a szellem munkájának, mely hol a reális világban, hol az erkölcsi életben alkot nagyot és szerez pénzt és dicsőséget a nemzetnek. De a mellett vagyoniilag is gyümölcsöző. A nagy intézetek gazdasági és fináncz értéke sokszor meglepő adatokkal igazolnak. És szabad-e felejtenuink, hogy Dickens élete rajzában mindig különösen kiemelik, hogy szegény sorsban születve és élve, szellemi bontakozását a British Museum könyvtárának köszönhette?

Ezek messze czélok, szinte ábrándok a mi szegényes világú mécsünk mellett. De az már közelebbi és zsebünket illető tény, hogy gyűjteményeink piaczei a külföld és az idegen gyűjtők árve-

rései. A mi annyit jelent, hogy a külföld e téren is kiaknáz bennünket. Az elmúlt télen egy lipesei czég utazója járta sorban az ország könyvtárait, ez legalább őszinte volt és nyíltan dolgozott. De hány jó be nyitott sisakkal és tudjuk-e ellenőrizni a külföldi ágensseket?

Ezek az élelmes emberek olesón veszik és viszik el tőlünk és tömegesen azt, a mit mi a katalógusokból drágán és egyenkint vásárlunk vissza. És ez azért van így, mert a közönség nem ismer minket, nem bízik vásárló és fizető képességünkben. Annak adja, a ki kész pénzzel fizet. Sőt annak, a ki oda viszi a pénzt és fölkeresi, hogy vele üzletet köthessen. Így gurul ki az érték és így folyik ki utána a pénz. Veszteségünk pedig kettős, mert a kifosztott múlt új emlékeket már nem termelhet, mert az üzleti nyereség idegen zsebbe vándorol. Szegényedik multunk és romlik jelenünk, mert ily tapasztalás után méltán hihetik rólunk, hogy nem értjük történelmi és művészi emlékeink becsét, vagy azt, hogy csakugyan szegények vagyunk.

Talán megkérdi valaki, miért hozom elő mindezeket? Bizonyára nem azért, mintha nagyon örvendetesnek találnám. Hanem elő hozom azért, hogy eszméltessek, mert nálunk ilyféle gondolatok költésére más alkalom nem igen kínálkozik, mert éreztetni akarom, hogy ma a könyvtártól s a rokon gyűjteményektől mást kell várni, minthogy vegetáljanak és végül, mert a múzeumi gondolatot senki más nem képviseli, mint maguk a gyűjtemények. Igen mindegy, hogy én mondom-e el, vagy más igazgató társam, a tény sem innen, sem onnan nézve nem fog változni.

Ez a tapasztalás szerencsére nem veszi el a közönség kedvét attól, hogy tehetsége szerint ne istápoljon bennünket. Adakozó kedve fokozódik, kivált mióta látja, hogy támaszkodhatik buzgóságunkra és érzi, hogy mi is szeretjük azt, a mi ő neki kedves, hogy tehát nem aktával, hanem szívvel intézzük el dolgait, ha mihozzánk fordul. És ha mi egyesület, szegények és fogékonytalanok vagyunk, a mi jó közönségünk fogékony és gazdag. E vonások már az idén nagyobb mértékben gyümölesöztek gyűjteményeink javára. A mellékelt kimutatásban hálás szívvel nyugtatom a könyvtár javára tett adományokat és köszönetem jeléül és nyilvános elismerésül egyenkint és adományaik feljegyzésével névszerint sorolom fel jöltevőinket. Fogadják együtt és egyenkint hálás köszönetünket most a beszámoláskor. Elaprózva az érzés mindig veszít erejéből, vajjon az összesített hála megnyerte-e azt az erőt, a mi veszendőbe ment volna, ha egyenkint sorolom fel adományosainkat?

A csere az idén is úgy folyt be, mint tavaly. Tavaly azt írtam, hogy a szakosztályok közül az egyik, t. i. a bölcs. stb. tudományi, a cserét a maga részéről elhanyagolta. Az idén azt írom:

nem kultiválta eléggé intensíven. És miért írom így? Mert a szakosztály csak a kifejezés ellen védekezett. Mert, ha a tény ellen akart volna védekezni, akkor egy év alatt 16 folyóiratnak 44 köteténél bizonyára többet küldött volna be.

Köteles példányaink sorsa még nem dőlt el ebben az évben. A kolozsvári és a marosvásárhelyi kir. főügyészségek területén gyűjtött sajtó példányokat annak idején és annak módja szerint megkaptuk és feldolgoztuk, de a budapesti anyagból, csak a hírlapoknak és folyóiratoknak egy részét dolgozhattuk fel, azt a melyikre az előzetes tárgyaláskor a könyvtár joga föltétlenül meg volt állapítva és jegyzékbe foglalva. A nagy tömeg még ma is érintetlen, mert a Minisztériumhoz benyújtott kérelmünk, hogy a könyvtár előválasztási jogát biztosítani méltóztassék, az év folyamán még nem nyert elintézészt. Ily módon az 1898—1901. évek anyaga csupán őrizetbe van véve.

Az egész múlt évi gyarapodás föl van dolgozva, a mi tekintve, hogy az egyetemi könyvtár évi gyarapodása 3641 mű 8190 kötet volt és az is fel van dolgozva, nagyon tiszteletre méltó eredmény. A két könyvtár évi gyarapodása tehát 6625 mű 13,144 köt., ill. füzet. Ezzel a gyarapodással az egyesített könyvtárak a hazai legnagyobb könyvtárak mértékével mérve, a nagy könyvtárak sorába állottak. Miután pedig az egyetemi könyvtár állománya pontosan, 35,280 mű 69,492 köt. ill. füz., a muzeum-egylet könyvtáráé a régi kimutatások alapján körülbelül 66,406 köt. ill. füz., a két könyvtár egyesített anyagából alkotott egyetemi és muzeumi könyvtáranyaga 135,898 köt. ill. füz.; oly szám tehát, a mely méltán kelt várakozást gyűjteményünk iránt.

Ez a nagy és egységesen kezelt könyvtár kinőtt már Erdély határából és a Királyhágót átlépve, magyar földre is kiterjeszti közművelődési hatását. Még oly vidékekre is, a melyek földrajzi fekvésüknél fogva a fővárosi nagy könyvtárak vonzó körébe esnének. Okát nem találom másban, mint abban, hogy meg vannak elégedve velünk, mert iparkodunk minden igényt a lehetőség szerint kielégíteni. Forgalmunk itt a városban is igen tekintélyes, a mennyiben olvasótermünk általában zsufolt és kölcsönzésünk a legélénkebb, miről egyébként a II. sz. melléklet adatai tanuskodnak.

Itt emlékezem meg arról, hogy a kölcsönzési forgalomban három esztendő óta tartó rendszeres munka után már körülbelül elérkeztem a normális állapotra. Pedig, mikor a könyvtár vezetését átvettem, harmincz esztendő óta nyilvántartott és be nem hajtott hátrálékokkal kellett megküzdennem. Három év óta egy tisztviselőm állandóan a kölcsönzés hátrálékaival foglalkozik. Erre a munkára annál nagyobb szükség volt, mert a régi tömegtérítvények kezelhetetlensége miatt a nyilvántartás szinte illuzórius volt.

Jelentésemnek második részében el fogom mondani röviden, a mi ez év alatt a könyvtár belső rendje körül történt.

A könyvtáraknak nem volt helyi katalógusok, vagy ellenőrző jegyzékük, úgy hogy akár egy jelentkező hiánynyal szemben, akár valami előre nem látott véletlenl szemben sem tudhattunk bizonyos dolgokat megállapítani, sőt még a rendes fölállítás alkalmával is örökös zavarban voltunk, mert a legutolsó számot illetőleg csak a számozást végző magán feljegyzéseire, vagy emlékező képességére voltunk utalva. E helyzet tarthatlanságát belátva, hamarosan a helyi katalógus felállításán dolgoztam és 1901. nyarán elvben, őszén tényleg megindult a katalógus munkája, melyre a Minisztérium 9562 kor. rendkívüli költséget engedélyezett. A munka oroszán része 1902. nyarán folyt le, addig előkészítettünk mindent, a nyáron elvégeztük a katalógus felállítását és a revíziót és az ősztől mostanáig folytatjuk a hiányok pótlását, végezzük a javításokat és átdolgozzuk, a mit a múltban hibásan vettek fel.

A könyvtárak czédula katalógusa ugyanis nem egységes elv alapján készült. Egy része a czéduláknak tárgyi ka-alógusul, egy része czímtárul készült és az utalók közül csak elvétve volt egy-egy régebbi az őt illető szignaturával ellátva, sőt az utalók készítését sem vették nagyon gondosan elő, mert egy névre több műnek egyesített utalását vezették rá, sőt igen sok utaló hiányzott is. E tapasztalások kényszerítettek, hogy az egész czédula katalógust átdolgoztassam és ez meg is történt a revízióval és a helyi katalógus felállításával egyetemben és egy időben.

A könyvtárak anyaga raktárszerűen volt egymásra halmozva, a nélkül, hogy akár az anyag belső természete szerint, akár a felállítás külső technikája szerint valami tagolása lett volna. Így egymás hátán állott hirlap és könyv, mert csupán a kéziratok és okleveles anyagot választották el annak előtte egymástól. A nyomtatványok közül a Régi Magyar Könyvtárnak csak az a része volt kiválasztva és felállítva, a mely Szabó Károly I. kötetében van lajstromozva. A nyár folyamán tehát megindult az anyagnak csoportonként való elválasztása és felállítása. Önállóan és külön elhelyezést nyertek, a Régi Magyar Könyvtár,

a Folyóiratok gyűjteménye,

a Hirlap gyűjtemény

és végül egy kézi könyvtár, a melyben a legszükségesebb encyclopaediák, szótárak bibliographiai és könyvtartani segéd-munkák, életrajzi lexiconok és így tovább vannak egybegyűjtve, csoportonként felállítva. Külön választottuk a gyászjelentéseket és a proklamációkat, közéjük osztva azokat is, melyek a kéziratok között voltak és összesítettük ezeknek egész anyagát.

Ilyen módon a könyvtár keretei anyaguknak belső természete

szerint lassan-lassan kialakulnak, máris önállósultak a következő csoportokban:

- I. Incunabulumok, az 1500-ig nyomtatott könyvek,
- II. RMK. az 1711-ig nyomtatott magyar irodalom,
- III. A folyóiratok,
- IV. A hírlapok,
- V. Gyászjelentések és proklamációk,

valamennyi a nyomtatványi osztályon belől. Külön kiemelendők és kiválasztandók még a nyomtatványok anyagából a) a térképek, b) az apró nyomtatványok, c) a díszművek, d) a metszetek, e) a nap-tárak, schematismusok és végül f) a ponyva irodalom termékei.

Mindezek együtt, mint a nyomtatványi osztály csoportjai eddig elválasztatlanul állítottak fel, miáltal a gyűjtemény kiállítása, kezelése és fentartása egyformán bajos volt. Most, hogy a selectiója a múlt nyáron megindult, az I—V. csoport anyagát kiválogathattuk és önállóan föl is állíthattuk. És pedig a folyóiratokat és hírlapokat a régi torna-vívó helyiségben, az egyetemi épületben külön e célra víztelenített és betonba rakott terrazzóval burkolt helyiségben, helyeztük el és állítottuk fel, az Incunabulákat és a RMK anyagát az igazgató szobájában lévő új szekrényekbe helyezve gyűjtöttük össze. Megjegyzem, hogy ez utóbbi anyag felállításában szoros kronologiai rendet vettem a felállításra irányadóul és mellőztem azokat a kategoriákat, a melyek szerint Szabó Károly a maga anyagát csoportosította. Mert az tisztán technikai kategória, mely a munka készülése közben alakult ki, míg az időrendi felállítás és úgy, hogy mind a három részre kiterjedjen, megfelel a történeti fejlődésnek és a könyvészeti érdeknek is.

A többi csoport kiválasztása és felállítása még a jövőendő feladata. De én hiszem, hogy arra is hamarosan rá fog kerülni a sor, hiszem pedig két okon: 1. mert a fejlődés nem tűr logikátlanságot, 2. mert a könyvtár helyzete ma egyenesen megköveteli, hogy a kibontakozás munkája elé semmi akadályt ne állítsunk. Hiszem különösen azért, mert a vallás- és közoktatásügyi minisztérium az utóbbi években hálára méltó áldozatokat hozott a könyvtár érdekében. Az ideai költségvetési előirányzatba pedig az önálló könyvtári épület emelésére szükséges összegnek I. részletét állította bele. Az új épület végreles otthona lesz könyvtárunknak, meg kell tehát szabadulnia minden ideiglenességtől és meg kell nyernie szerves fejlődése biztosítására rendszeres kereteit, szakszerű felállítását és gondozásának állandóságát, a mi mind csak a végleges berendezés által érhető el.

Itt eljutottam jelentésem végére, oda, a hol már csak köszönni valóm van. Abban, hogy a könyvtár kibontakozása ilyen eredményről számolhatok be, fő és legnagyobb része van munkatársaimnak

a könyvtárak tisztviselőinek és szakmunkásainak, a kik Gazelli Árpád úrral élükön, ezt a nagy munkát végrehajtották és maguknak a könyvtár történetében maradandó érdemet biztosítottak. Ha szabad azt mondanom, ők a könyvtárnak a keresztszülői. Mert munkájuk által és fáradságuk gyümöleseképpen a könyvtár eddigi raktárszerű jellegét elvesztvén, szerves és rendes gyűjteménnyé lett.

Köszönetet kell mondani a tud.-egyetem tekintetes Tanácsának, mely a könyvtár érdekét mindig szívén hordozta, szeretettel gondozta és szerencsésen képviselte. Hálaikat kell kifejeznünk a nagyméltóságú Minisztérium iránt, hogy a könyvtárak második megalapítását lehetővé tette azzal, hogy a kibontakozás és szervezkedés keresztül hajtására szükséges munkaköltségeit engedélyezni kegyes volt.

Az elmondottak után, azt hiszem, a t. Közgyűlés felment attól a vádtól, hogy drága idejét hosszasan foglaltam le. Azonban az év története gazdag volt jelentőség teljes eseményekben, most már mondhatom: eredményekben is, melyekről be kellett számolnom. Mert az év munkája a könyvtár életére a második alapítás jellegével bír. Nem elég összehalmozni egy heterogén elemekből álló gyűjteményt, hanem azt szervesen kell fölfogni és szervesen kell föllátni. Sőt még azzal sem szabad megelégedni, hogy a mai eredményekkel dicsekedhetünk, hanem dolgozni kell tovább és mindig előre tekinteni, nem azért, hogy az utámnunk jövő nemzedék ítéletét elkerülhessük, hanem azért, hogy a jól végzett munka örömét nyugodt lélekkel várhassuk.

Kérem a t. Közgyűlést, hogy jelentésemet öröndetes tudomásul venni és az egyetem tek. Tanácsának, valamint a nagyméltóságú Miniszter úrnak a közgyűlésből köszönő iratot intézni szíves legyen.

Kolozsvárt, 1903. május hó 20-án.

Erdélyi Pál,
igazgató.

Az Erdélyi Múzeum-Egyet könyvtárának az 1902. év folyamán könyveket ajándékoztak:

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium	1	mű.	4	rész.
" " " földművelésügyi minisztérium	5	"	7	"
" " " kereskedelemügyi "	1	"	1	"
" " " belügyminisztérium	1	"	2	"
Orsz. képviselőház	1	"	16	"
Múzeumok és könyvtárak Orsz. Tanácsa	3	"	3	"
" " " Főfelügyelősége	1	"	1	"
Magyar Tud. Akadémia	12	"	16	"
Smithsonian Institution dr. Körösy útján	1	"	4	"
A kolozsvári m. kir. Ferencz József tud.-Egyetemen	—	"	5	"
A budapesti tud.-egyetem könyvtára	—	"	1	"
A m. kir. földtani intézet	2	"	3	"

Ornithologiai központ	—	1	22
Szilágyvármegye alispáni hivatala	—	2	22
Kalocsai r. kath. érsekség	—	1	22
Székely Nemzeti Múzeum	—	1	22
Borsod-Miskolci Közműv. és Múzeum-egyesület	—	1	22
Tolnamegyei Gazdasági-Egyesület	—	4	22
Iparművészeti-Társulat	—	2	22
Verein v. vaterländ. Geschichte	1	2	22
Kolozsvári Zeneconservatorium	1	1	22
Kolozsvári kereskedelmi- és Iparkamara	30	57	22
Kolozsvári Állatvédő-Egyesület	1	1	22
Soproni Gyorsírókör	1	3	22
Bárdy Gabi album szerk.	1	1	22
Áquila szerk.	—	1	22
Állatok védelme kiadóhivatala	—	1	22
Bolond Istók kiadóhivatala	—	—	22
Budapesti Gyorsíró kiadóhivatala	—	1	22
Család és Iskola	—	1	22
Csiki Gazda	1	1	22
Ellenzék szerk.	—	1	22
E. M. K. E. kiadóhiv.	—	3	22
Foia Scolastică	—	1	22
Gyógyászat	—	1	22
Gyógyszerészeti Hetilap kiadóhivatala	—	1	22
Gyorsírási Lapok	—	1	22
Háztartás	—	1	22
Keresztény Magvető	—	1	22
Kis Tükör	—	1	22
Könyvtári Szemle	1	1	22
Landwirthschaftliche Blätter	—	1	22
Magyar Polgár szerk.	—	1	22
Maros-Torda	—	1	22
Orsz. Középisk. Tanáregyesületi Közlöny kiadóhivatala	—	1	22
Sárospataki Lapok kiadóhivatala	—	—	22
Siebenb. Deutsch. Tagblatt	—	—	22
Székely Nemzet	—	—	22
Tanügyi Tanácskozó	—	—	22
Transilvania	—	—	22
Unitárius Közlöny	—	—	22
Amerikai magyarok dr. Márki Sándor útján	—	mű, 1 rész.	22
Dr. Abt Antalné	—	2	22
Adorján János (Kolozsvár)	2	2	22
Ajtai K. Albert (K. Papp Miklós gyűjteménye) 60 mű. 166 rész. 170 drb. apró nyomtatvány	—	—	22
Gr. Apponyi Sándor (Lengyel, Tolna vm.)	—	mű, 1 rész.	22
Dr. Békésy Károly	3	3	22
Biás István (M.-Vásárhely)	16	21	22
Bihar Jenő (Budapest)	1	1	22
Borosnyay Pál	2	2	22
Buday Zádorné, Buday Emma (Tisza-Ujlak)	8	8	22
Dr. Czecz Dénes	1	1	22
Czerny Antal (Kolozsvár)	3	4	22
Dezső Béla	1	1	22
Dr. Dirner Gusztáv	—	1	22
Divald Kornél	1	1	22
Dr. Erdélyi Pál	—	4	22

Friedmann Elek (Kolozsvar)	2	2	"
Gassner J. M. (Besztercze)	1	1	"
Dr. Gyalui Farkas	3	4	"
Hermann Ottó	1	1	"
Huszár György	1	1	"
Ifj. Issekutz Gergely (Kolozsvar)	1	1	"
Dr. Kalesinszky Sándor (Budapest)	2	2	"
Dr. Kardos Samu (Debrecen)	1	2	"
Kelemen Lajos	3	4	"
Kis Ernő	1	1	"
Kocsi Géza (Gyalu)	1	1	"
Koncz József (M.-Vásárhely)	1	1	"
Kún Béla (Kolozsvar)	1	1	"
Lampel Róbert (Budapest)	1	1	"
Dr. K. Lippich Elek	1	1	"
Makray László (a Torma Zsófia-féle hagyatékából)	160	231	"
Mantsu Hareti (Uzon)	2	3	"
Dr. Márki Sándor	1	4	"
Matolcsi János (Kolozsvar)	6	6	"
Moesz Gusztáv (Brassó)	1	1	"
Dr. Moldován Gergely	1	7	"
Niederlein Gusztáv (Philadelphia.)	1	1	"
Nuszbeck Sándor	1	1	"
Dr. Orient Gyula	2	2	"
Papp István (Brassó)	1	1	"
Péterfi Zsigmond (Kolozsvar)	1	64	"
Dr. Posta Béla	1	1	"
Dr. Richter Aladár	2	2	"
Rubin Samu (Kolozsvar)	1	1	"
Russel Károly	—	1	"
Schlandt Henrik (Brassó)	1	1	"
Szász Ferencz (Kolozsvar)	1	2	"
Szénási József	1	1	"
Sennovitz Adolf (Budapest)	1	1	"
Dr. Szentkirályi Gyuláné	547	547	"
Sztojka János	1	1	"
Sztripszky Hyador (Kolozsvar)	12	15	"
Takáts Endre (Kolozsvar)	4	4	"
Dr. Temesváry Rezső (Budapest)	2	3	"
Dr. Szádeczky Béla	1	mű, 1 rész	"
Nagy Gábor (Gerend)	317 drb.		
Páll Bálint			
Ismeretlen ajándék	12	mű, 13 rész.	"

Összesen : . . . 1265 mű, 1636 rész.

Vétel	461
Ajándék	1907
Köt. péld.	2586

2985 mű 4954 kötetben és füzetben

Ajándék . . . . . 1265 mű, 1636 rész.

Csere: a) bölcs. szakoszt. r.	9	"	44	"
b) math. " r.	35	"	222	"
c) alkalmilag	3	"	5	"

1312 mű, 1907 rész.

**A kolozsvári m. kir. Tudomány-Egyetem és Erdélyi Múzeum-Egylet könyvtárának használata
az 1902. évben.**

Házi használatra kivett művek			Az olvasóteremben használt művek	
Hónap	Hány mű	Hány darab	Hány mű	Hány darab
Januárus	241	390	1034	1304
Februárus	286	405	1961	2165
Márczius	338	421	1482	1676
Április	334	402	1088	1398
Május	467	563	1103	1364
Junius	513	629	673	1067
Julius	142	207	} Revisio miatt az olvasó terem zárva volt	
Augusztus	125	181		
Szeptember	319	408		
Október	347	429	1888	2158
November	325	413	1200	1496
Deczember	314	439	763	978
Összesen: . .	3751	4878	11192	13606

2. Az állattárról.

Az Erdélyi Múzeum-egyletnek 1903. május 21-én tartott közgyűlése elé terjesztette DR. APÁTHY ISTVÁN, az állattár igazgatója.

Tisztelt Közgyűlés! Nagyon rövidre foghatnám jelentésemet. Már többször elmondottam az állattár sok óhaját és elpanaszoltam bűját-bajját, a melyek a többi táréival meglehetősen közösek. Az Erdélyi Múzeumegylet közgyűlése meghallgatott hol türelemmel, hol türelmetlenül, — és a mit segíthetett, az hol semmi, hol annál is kevesebb volt.

De hát miből és mivel is segíthetett volna?!

Az Erdélyi Múzeumegylet igazgató-választmányába, hosszú évek tespedése után, lassanként új szellem, az egyes tárukba új élet költözött. Ma már az igazgató-választmány érzi, hogy nem múmiát gondoz, hogy az Erdélyi Múzeumot fejleszteni kellene; ma már minden tárban sokat dolgoznak és még többet akarnának dolgozni.

Ha mégsem szorítkozom csupán az állattár múlt évi gyarapodásának és munkásságának ismertetésére, annak oka az a tapasztalat, a melyet éppen az igazgató-választmány jóakarata és az állattár törekvései között egyrészt és az elért eredmény között másrészt mutatkozó aránytalanság érlelt meg bennem az utóbbi évek folyamán.

Föltéve, és aligha csalódom e föltevésben, hogy ez az aránytalanság a többi tárat illetőleg is meg van, belőle annak a megállapítása következik, hogy az Erdélyi Múzeumegylet a maga erejéből és a jelenlegi szervezetével számbavehető korszerű természetrajzi múzeumot föntartani és fejleszteni nem képes. Hogy a tisztelt Közgyűlés ne áltassa magát, tartozom ez igazságot őszintén megmondani.

A míg a választmány és az egyes táruk nem tették meg, a mit tehettek volna, azt lehetett hinni, hogy a siker csak az akaráson múlik. Ma már bebizonyult, előttem legalább, az akarásnak hiábavalósága.

Nem mondom, hogy az Erdélyi Múzeumegylet ma már minden erejét múzeumára fordítja. Arra anyagi erejének ma is még csak egyharmada jut; a másik harmadot fölemésztik a szakosztályok, a harmadikat fölemésztik egy olyan szervezet, a mely nincs kellő viszonyban ezzel az anyagi erővel. Egyletünk szétforgácsolja erejét és a kelleténél nagyobb lábon él, a mennyiben egyesületi voltának hagyományos tartozékaira még mindig sokat költ. De mindkét hibának gyökere ott van az alapszabályokban. Azért vádolom az anyagi erők csekély voltán kívül a jelenlegi szervezetet is.

Változtatás ezen csupán az alapszabályok megváltoztatásával lehetne. Csakhogy még akkor sem nyernénk eleget, ha a Múzeumegylet, a legegyszerűbb és legolcsóbb szervezettel, összes jövedelmét múzeumára fordítaná.

Összes jövedelmünk, a mit 1903-ra várhatunk, 32529 korona 44 f. Ez az összeg mind sem volna elegendő az Erdélyi Múzeum összes táruinak egyaránt kielégítő föntartására és fejlesztésére még akkor sem, ha minden tár kellőleg volna már is elhelyezve. A Múzeumegyletnek egész alaptőkéje sem volna azonban elegendő arra, hogy táruinak csak fele számára is megteremtse a hosszabb fejlődést megengedő helyiségeket.

Ezeket a helyiségeket, az állammal kötött szerződésünkben bízva, az államtól várjuk, — bizony már elég hosszú ideje hiában.

Ugyancsak az államtól várunk, és részben kaptunk is, az egyes táruk számára vezető szakembereket. Hogy ilyeneket magunk szervezzünk, arra megint kevés volna az összes jövedelmünk is.

Végre szintén az államtól várunk újabb anyagi támogatást gyűjteményeink gyarapítására és föntartására is.

Hol hát az erkölcsi alapja annak az egyesületnek, a mely

legfőbb céljainak eléréséhez mástól várja az eszközöket és azokhoz önmaga csak elenyésző csekélységgel járulhat? És milyen lélekkel léphet az ilyen egyesület működésének, voltaképp csak tengődésének egyik évéből a másikba át, ha azt is, a mit mástól vár, előreleltathatólag hiába várja?

Új és alkalmas helyiségeket táraink legnagyobb része, belátható időn belül, nem fog kapni. Nem fog kapni még az állattár sem; pedig helyiség dolgában annak legnyomasztóbb, mondhatni, megölő az állapota.

Minden tárnak adott az állam a maga szaktudományában többé-kevésbé kiváló vezetőt, a kitől a néki nyújtott tanári fizetésnek uzsorakamatái fejében egy-egy tár vezetését is megkívánja. De adott-e abban az egy emberben mindenik tárnak elegendő szakszerű munkaerőt? Nem adott és nem is adhatott.

Például egy állattár rendben tartásához minden irányban összehangzó gyarapításához és kellő tudományos kihasználásához korántsem elég a vezetőnek bármilyen tág látóköre és általános zoologiai műveltsége. A múzeumi munka, különösen az állatvilág terén, minden csoportnak külön, szakszerű művelőjét követel meg. Az állatország minden egyes osztályainak rendszertana, a tulajdonképi múzeumi feladat, olyannyira különböző, hogy csak egynek-egynek megtanulása, begyakorlása évekig tartó külön munkát követel; és mindenik osztály annyi alakot, annyi fajt számlál, hogy soknak, főleg a múzeumokban leginkább szereplőknek, rendezése és összegyűjtése egy-egy ember egész életmunkájának is sok.

Az összes ismert ma is élő állatfajok számát a nyolczvanas évek közepén 272,090-re tették. Tekintetbe véve az utolsó két évtizedben kifejlesztett óriási rendszertani munkásságot és főleg az Európán kívüli földrészekből gyűjtött rengeteg anyagot, aligha tévedek, ha a ma már összegyűjtött, igaz, hogy jórészt még pontosabb leírásra és megnevezésre váró, állatfajok számát félmillióra teszem. Ebből legalább 400,000 Izeltlábú-állat, és pedig túlnyomólag Bogár.

Nincs ember, a ki csak az összes magyarországi bogarakat is ismerné avagy könnyű szerrel fölismerné. Csak egy-egy ritkább bogár meghatározása is napok megfeszített munkájába kerül még a leggyakorlottabb specialistának is, pedig Magyarország bogárvilágát, a Gerinczesekén kívül, még leginkább ismerjük.

Az alsóbbrendűek nagyobb részének világa Magyarországon még jóformán járatlan terület. Az Atkafélék közül egy egyetemi éveit most végző tanítványom, Tafner Vidor, az egy év alatt gyűjtött mintegy 200 fajból csak hatvanat volt képes egy év alatt meghatározni, és a 60 faj (illetőleg változat) között 48 olyan van, a melyet Magyarországon eddig még senki sem észlelt.

Mikor engem Kolozsvárra egyetemi tanárrá kineveztek, sejtmemem sem volt arról, hogy nekem majd egy múzeumi állattárt

kell igazgatnom, és senki sem kérdezte tőlem, érték-e valamit múzeumi dolgokhoz. Nem is értettem. Egész addigi munkásságom nagyon messze járt minden múzeumi dologtól és önálló rendszer-tani gyakorlatom is csak egy állatosztályban volt.

Egyetemi tanári működésemhez az Erdélyi Múzeum állattárára nem volt semmi szükségem. Főelőhivatásomnak ma sines semmi köze hozzá. Azok mellett a hatalmas élettudományi problémák mellett, a melyeknek megoldásában nemzetközileg vezető szerepem jutott, nagyon is eltörpül az a kérdés, hogy egy múzeumban százszal több vagy kevesebb-e a meghatározott bogár.

De azért igyekeztem a tudtom és akaratomon kívül reám rakott teher viselésébe beletanulni, és, hogy annyi munkát fordítottam a múzeumra, hogy az vezetésem alatt annyit gyarapodott, a mennyit a Múzeumok és Könyvtárak országos Főfelügyelősége föl sem tételzett, a mennyit tehát méltán nem is kívánhatott tőlem senki, azt — úgy hiszem — az 1900. évről szóló jelentésemben, számokkal eléggé kimutattam.

Mindazonáltal olyan ember kellett volna az állattár vezetésére, a kinek tudományos életföladata megoldásában nem csupán teher, hanem szükséges eszköz volna az állattár. És még akkor is, ha ilyen ember volnék, igazán szakember csak egy állatsoportra nézve lehetnék. A többire nézve kellene más, legalább négy-öt kellő képzettségű segítőtárs.

Legalább az állattár számára, tehát hiába várta a Múzeum-egylet az államtól a szakszerű munkaerőket.

Ha valaha új állattani intézetet tervezhetek és építtethetek Kolozsvárt, minden esetre azon leszek, hogy abban a rendszeres állattan tanszéke is bő helyet találjon és nem fogok nyugodni addig, míg az Erdélyi Múzeum állattárát a rendszeres állattan kolozsvári tanárának kezébe nem adhattam át. Nagy hasznára lesz az Erdélyi Múzeum-egyletnek ha ebben majd engemet, tőle telhetőleg támogat.

A mi végezetül az államtól várt új anyagi segítséget illeti, egyelőre, úgy látszik, abból is nagyon kevésre számíthatunk.

Az 1903. évi állami költségvetési javaslat az Erdélyi Múzeum-egylet segítésére 15,000 koronát irányoz elő. Ha már most ez az egész összeg a táraakra fordítatik is és ha mindenik tár egyformán osztoznék is benne, öt tár lévén, egyre jutna 3000 korona.

Nos, tisztelt Közgyűlés, a jelen év elején megvásárolt Clement-féle gyűjteménynek és egyéb másutt el nem rakható tárgyainknak a legszükségesebb elhelyezhetésére is több, mint 2560 koronáért kellett új szekrényeket készíttetnem és legalább 6000 koronára volna szükség, hogy a gyűjteménynek borszeszes anyagát, a melynek egy része még az Erdélyi Múzeum alapítása óta vár erre, mindenféle szedett-vedett üvegből, a hová belepréselték, tisztességes üvegneműbe

rakhassuk át. Ugyanennyibe kerülne, hogy bogár-gyűjteményünk számára végre olyan szekrényeket és dobozokat szerezhessünk, a melyekbe ne ott menjen éppen be a moly, a hol néki tetszik: bogaraink és lepkéink nagy része ma szivarskatulyákban és közelősdobozokban pompázik. Igaz, hogy ezeket legalább minden üres sarokba bele lehet dugni, ha egyébütt helyük nem akad.

Már most, tisztelt Közgyűlés, képtelenül szűk és alkalmatlan helyiségekben, az év nagy részén át őrséged nélkül, majd őrségedet változtatva, 1800 korona évi átalánnyal tengődven át az 1902. esztendő, ugyan miféle eredmények fölmutatását várhatják tőlem?

Hogyan, hogyan nem — mégis, éppen a múlt évben tetemesen és sok értékes anyaggal gyarapodott az állattár. Most csak röviden, a főbb dolgokat sorolom föl.

A múlt évi gyarapodáshoz tartozik, mert mostanában múlt egy éve, hogy Kolozsvárra érkezett, Nécsey Istvánnak, a kora halála miatt oly sokunktól síratott nagytehetségű művésznak ajándéka, egy remek lepkegyűjtemény, mintegy 5000 darabból álló. Művész kezére és a lelkes természetvizsgáló szeretetére vall abban minden egyes lepkének mintaszerű kikészítése. Közszemlére kitett lepkegyűjteményünk példái már ugyancsak megfakultak: helyettük a Nécsey lepkéi fogják gyönyörködtetni az állattár látogatóit.

Az évek óta napolii tartózkodásaim alkalmával összeállított gyűjteményéből a napolii öböl állatvilágának megérkezett tavaly 626 faj, csupa legelsőrendű példa, sok olyan, a minővel talán egy más múzeum sem dicsekedhetik.

Ezekre a tengeri állatokra szüksége van gyűjteményünknek azért, hogy a nagy közönséggel és az egyetemmel szemben is teljesíthesse némileg a maga oktató hivatását, hogy az állatvilágnak általános képét segítsen megadni. Mert hiába, Medusák és Siphonophoronok nem úszkálnak sem a Marosban, sem a Szamosban; de még hozzájuk hasonló állatok sem. Valamikor, tán 20 év előtt is szerzett a Múzeum olyan állatokat; de azok már elromoltak, és a mostaniak különben is szebbek, mint a minők azok valaha voltak.

20 év múlva talán a mostaniakat is újakkal kell majd pótolni. Nagyon kevés szemléltetésre használt múzeumi tárgy alkalmas erre 20 évnél tovább; a tengernek habszerűen gyöngéd szülöttei éppen nem.

Sőt lassanként ki kell cserélnünk gyűjteményünknek csaknem összes kitömött madarait és Emlőseit is. Igen nagy részük a mai múzeumokhoz szokott szemnek túrhetetlenül rosszúl van kitömve, sok különben is nagyon megkopott és kifakult. Mihelyt valamiből új és jobb példákat kapunk, azokat tesszük a közszemlére való gyűjteménybe; a régieket, mint az előfordulás bizonyítékait, bőrrökké átalakítva, tesszük el. Így már nagyszámú madarat alakított át bőrré FÜHRER LAJOS, az állattárnak ideiglenesen alkalmazott új őrségéde.

Ugyancsak FÜHRER és egy tanítványom, NEUWIRTH JÁNOS, 26 faj Emlősből és Madárból gyűjtött 45 darabot és készített ki bőrré.

Az állattár gyarapításának egy tavaly először próbált módja eredményezte azt az Atka-gyűjteményt, a melyet TAFNER VIDOR, IV. éves tanárjelölt és állattani intézeti demonstrator, állított össze. Ez a mód nem egyéb, mint hogy egyetemi pályakérdésekkül tűzöm ki olyan állatsoportok gyűjtését és földolgozását, a melyek éppen hiányoznak az állattárból, azzal a kikötéssel, hogy a gyűjtendő anyag az Erdélyi Múzeum állattárának tulajdonát fogja képezni. Így gyűjtött TAFNER az állattár számára, természetesen sok száz példában, mintegy 200 faj Atkafélét, a melyekből eddig 60 fajt és fajváltozatot határozott meg. Van közte néhány eddig még egyáltalán ismeretlen és 48 olyan faj, a mely Magyarországra nézve új.

A Turbellarius-férgeknek ugyanígy már tavaly kitűzött gyűjtése eddig még nem járt eredménnyel. Az idén újra kitűztem.

Magam a múlt évben, az akkor őrségédül alkalmazott Dr. Pataki Zoltán kíséretében, Brassó vidékén, azután három hétig a Bihar-hegységben, továbbá Rekiczelen és az Andrassy-havasokon végeztem gyűjtéseket. Különösen a Biharhegység a maga érintetlen őserdőivel mutatkozott hálás területnek, bár a talált fajok száma — csak gyűrűs-férgeket gyűjtöttünk — nem volt nagy; még nem dolgoztam föl az anyagot, de mintegy 15 fajra becsülöm s legnagyobb részt olyannak látom, a mit másutt még nem gyűjtöttem.

Kolozsvár környékén és egyéb kirándulásokon NEUWIRTH JÁNOS, IV. é. tanárjelölt, gyűjtött még mintegy 380 faj, részben ritka Bogarat, 1287 darabot. Ebből kikészített és részben meghatározott anyag 230 faj, 487 darab, kikészítetlen 150 faj, 800 darab.

Cseregyűjteményünk számára vétel útján szereztem be Montenegróból 30 drb pelikántojást és 60 drb. denevért.

A múlt évi gyarapodás az állattár anyagának tételszámát 54,669-re emelte, a mely tételszám alatt több százezer drb értendő!¹

Elég gazdag anyag, tisztelt Közgyűlés! Bár oly rendezett és földolgozott volna, a minő gazdag! A most szerzett új szekrények legalább a Gerinczesek korszerűbb rendezését lehetővé fogják tenni. Ehhez az új rendezéshez és az új leltározáshoz beszereztem már — az igaz, hogy még nem tudom, miből fizetem ki — az új nyomtatványokat, címkeket, alaplattári könyveket és egyéb kellékeket. Hogy az új papirosokkal is úgy ne járjunk, mint a régi leltárakkal, a melyek ide s tova porrá válnak és olvashatlanokká barnúlnak, hónapokon át kísérleteztem mindenféle papirossal a mit a Rigler-részvénytársaság csak megszerezhetett számomra. Most

¹ Megjegyzem itt, hogy az 1890. évről szóló jelentéssel kapcsolatos kimutatás szedési hibából nem említi a *Százlábúak* (Myriopoda) 68 faját.

már azt hiszem, az új leltárakat néhány száz évig bátran lehet majd forgatni: sem a lapok sarkai letöredezni, sem a levelek megbarnulni nem fognak. Csak legyen az új leltárokat kívül megíratni!

Ugyancsak a rendezés lehetővé tételére szereztem meg a zürichi Concilium bibliographicum rendszertani czédulasorozatait, az 1896 óta megjelenteket mind, 1200 francnál nagyobb összegért, és így bár felénél többet az egyetem állattani intézetének terhére írtam, nem csoda, ha múlt évi állattári számadásaimat 700 koronánál nagyobb hiánnyal zártam le.

Tisztelt Közgyűlés, könnyű múzeumot alapítani, de nehéz föntartani és bizonyos fokon túl fejleszteni. Ahol még semmi sincs, ott mindenre szükség van; egy bizonyos anyaghalmazt laikusok buzgalma is hamar összehord. Így hordták össze dicséretes lelkesedéssel, az Erdélyi Múzeum alapjait. És a mikor ehhez még negyedmilió forintnyi alaptőkét is teremtettek, azt hitték, az Erdélyi Múzeum jövője biztosítva van.

Pedig dehogy volt! Az állam nélkül rég tönkre ment volna. Most is csak az államtól lessük és várjuk a lehetőséget, hogy a további haladáshoz megadja az anyagi eszközöket. Addig csak tengődünk. És 15,000 korona segély mellett is csak tengődni fogunk.

Új helyiségek, új emberek és legalább 100,000 korona évi dotatio: ez kellene, hogy fölvirágozhassék, az Erdélyi Múzeumnak! Meg tudja ezt adni a tisztelt Közgyűlés? Avagy talán tud teremteni olyan országos mozgalmat, a mely mindezt az állam nélkül is megadja? Nyolcz millió korona talán elég volna hozzá!

Egyelőre, kérem, méltóztassék jóakarólag és elnézően tudomásul venni azt a keveset, a miről az 1902. évet illetőleg beszámolhattam!

3 Az ásványtárról.

Az Erdélyi Múzeumegyletnek május 21-én tartott közgyűlése elé terjesztette Dr. SZÁDECZKY GYULA, az ásvány- és földtani gyűjtemény igazgatója.

Igen tisztelt Közgyűlés!

A gyűjtemények életének legfontosabb megnyilatkozása, a tárgyakban való gyarapodásban, a tárgyak tudományos feldolgozásában, a feldolgozott tárgyak szemléltető kiállításában és abban van, hogy mennyire tölti be szerepét a nagy közönség oktatása, izlésének nemesítése, az általános műveltség emelése terén.

Ásvány- és földtani gyűjteményünknek múlt évi történelméből a följegyzésre méltóbb adatokat ezen szempontok szerint óhajtván csoportosítani, szólni fogok

I. a gyarapodásról.

Gyűjteményeink gyarapodása az 1902-ik esztendőben részint rendszeres gyűjtés, részint vásárlás, részint ajándékozás által ment végbe.

a) A legtermészetesebb módja a szaporodásnak a *tervszerű gyűjtés* útján való szaporodás, mert ez tulajdonképen az időszertinti múzeális és tudományos szükségleteknek a természetes kielégítése, valóságos munkával keresett táplálék, a melyik éppen azt az anyagot szerzi meg, a melyikre legnagyobb szükségünk van, a melyik ennek következtében leggyorsabban vérré válik az élő múzeumban.

Ezek során első helyen kell megemlítenem a Vlegyásza-Bihar-hegység közeteinek, ásványainak már 1901-ben megkezdett rendszeres összegyűjtését, a mi jókora lépéssel haladt előre az elmúlt évben és az említett hegység központi tömegén kívül sorra került ennek a Sebeskőröstől északra húzódó, a Meszes vonulatát támogató eruptívus testréze is. Az itt végezett, fáradságos gyűjtések kapcsán 521 darab példával gazdagodott gyűjteményünk.

Az Erdélyi-medenceze nyugati szegélyére vonatkozó gyűjtéseink sem szüneteltek egészen. Ezekkel kapcsolatban megkezdtük a nyugati Határhegység mesozoos eruptívus vonalának a rendszeres gyűjtését és tanulmányozását is, a mit közös, bevezető és tájékoztató kirándulásunk után K. SZENTPÉTERY ZSIGMOND assistensi teendőkkel megbízott, végzett egyetemi hallgató folytatott elismerésre méltó buzgósággal.

Ezektől a rendszeres, tervszerű gyűjtésektől külön választva emlékezem meg azokról a gyűjtésekről, a melyek a kínálkozó kedvező alkalom felhasználásával, rendszerint apróbb megbízások folytán, kevés költséggel, tudományos és múzeális szempontokból nevezetes helyekről látnak el bennünket némelykor becses anyaggal.

Az ilyen *alkalomszerű gyűjtések* némelykor Erdély, sőt ritkábban hazánk határára is túl vezetnek. Alapszabályaink 3. §-a szerint múzeumunknak „a honismeretre vonatkozó tárgyak összegyűjtése és tudományos feldolgozása a főczél”-ja, meg kell azonban jegyeznem, hogy ezek az apróbb, alkalomszerű gyűjtések mindenkor legszigorúbban e főczél elérését segítik elő.

Ha valamelyik tudományágban, úgy első sorban a szervesetlen testek nagy birodalmában, kizárjuk a lehetőségét is annak, hogy általános igazságokat meggyőzően mutassunk be, vagy hogy a tudomány haladásával lépést tartsunk, mihelyest szűkebb határokkal áthághatatlanná körülszárcozzuk magunkat. Hisz a föld minden részén végezett geológiai kutatások a többi égitesteken egészülnek ki! Annak a meteorkőnek anyaga pedig, a melyik hosszú égi útján

véletlenül *Mócs* község felett robbant szét 1882. febr. 3-án és ennek következtében, gyűjteményünknek legnagyobb szerencséjére, javarészeben hozzánk került, teljesen idegen nemesak hazánk testére, hanem az egész földre nézve.

Alkalomszerű gyűjtés révén jutott gyűjteményünk *Karinthiából* és *Tyrol* déli részéről, főleg *Predazzo*ból, a petrographusok Mekkájából, olyan sorozathoz, a melynek gyűjteményünk az összehasonlítás tekintetéből a legnagyobb hasznát veszi. Alkalomszerű gyűjtés révén jutottunk néhány *pécsvidéki* közethez és örömmel fogjuk fogadni, ha BÓDIS FERENCZ végzett tanárjelölt, ígérete szerint gyűjtését legközelebb kiegészítendi. Alkalomszerű gyűjtés folytán növelte MERUTIUS VAZUL IV-ed éves tanárjelölt Radnavidéki gyűjteményünket, BALOGH ERNŐ II-od éves tanárjelölt pedig *Mária-Radna* vidékéről hozott, megbízásunk szerint, néhány közetpéldát gyűjteményünknek.

b) Az ásványtár átalányának tekintélyes részét (711 K. 50 f.-t) *vásárlásra* fordíthattunk, minek révén szintén becses anyag, 111 drb közet, 46 drb ásvány, ezek között több, eddig képviselve nem volt faj és néhány kövület került gyűjteményünkbe. Ezek legnagyobbbrészt THEMÁK EDE, FRITZ J. MARTHEN, D. FOOTE, DR. L. EGER ásványkereskedőktől és csak nagyon kis részükben származnak vidéki bányászok és kőfejtőktől, kik időnként eladás végett tárgyakat hoznak gyűjteményünkbe.

c) *Ajándékozás* által is igen sok becses anyaggal gyarapodott gyűjteményünk, a melyek között első helyen kell megemlítenem *Nagyág vidékéről* a felső-csertési FERENCZ JÓZSEF altároból és az ezzel kapcsolatos légaknákból származó 180 drb közetet számláló gyűjteményt, melyet a nagyági m. kir. és társ. tellur-aranybányamű igazgatóságának köszönhetünk.

Emeli ezen sorozat értékét a hozzáadott szelvényrajz, melyen minden egyes példának pontosan meg van jelölve előfordulási helye. Ha arra gondolunk, hogy ez a gyűjtemény az erdélyi részek egy nagyon érdekes bányavidékének a mélyéből, hozzáférhetlen helyekről ad pozitívus közettani bizonyítékokat, akkor a legőszintébb köszönettel kell kísérnünk a nevezett bányai igazgatóság böles elhatározását, a melylyel ezt a gyűjteményt nemesak megmentette az elhallódástól, hanem olyan helyre juttatta, a hol tudományos tekintetben is érvényesülni fog.

HANDL KÁROLY úr Révről jurakori kövületekkel és közetekkel ajándékozta meg gyűjteményünket. DR. GREISIGER MIHÁLY Kézsmárk-ról újabb szép sorozattal egészítette ki azt a kis gyűjteményt, a melyet a gánoczi kövületes, diluvialis mésztufából már 1901-ben küldött volt. FÁBRY JÁNOS nyugalmazott főgymn. igazgató 1 drb úrvölgyi coelestin kristályt ajándékozott DR. RICHTER ALADÁR igaz-

gató társam szíves közvetítésével. Dr. RIGLER GUSZTÁV egyetemi tanár a bánffi-hunyadi és a mócsi furásából származó sorozatpéldákkal kedveskedett gyűjteményünknek. OROSZ ENDRE, apahidai igazgató-tanító, dacitufákat, BENEDEK ANTAL, apáczaai állomásfőnök, mammuth agyartöredéket, BORBÉLY ZOLTÁN, végzett tanárjelölt, pedig Hideg- és Melegsza mos községek határában végezett gyűjtéséből származó kőzetsorozatot ajándékozott tárunknak. K. SZENTPÉTERY ZSIGMOND 5 drb túri coelestin kristálycsoporttal, ezek között egy 12 Kg. súlyú példával, BALOGH ERNŐ, tanárjelölt, bácoroki, eocänkori kővületekkel, GYÖRFFY ISTVÁN, botanikai gyakornok, valamint magam is különféle helyről származó kőzetekkel stb. gyarapítottuk gyűjteményünket. Dr. PÓSTA BÉLA igazgató társam átadta a Dr. TORMA ZSÓFIA hagyatékából származó, 1 drb ismeretlen helyű aranyból, továbbá 65 drb lapugyi és 267 drb ismeretlen előfordulású kővületből álló gyűjteményt az ásványtárnak.

Legkellemesebb kötelességemnek teszek eleget, midőn mind ezen adományokért nyilvánosan is őszinte köszönetet mondok. Nem tagadhatom el örömemet, melyet az ajándékok számbeli és főleg becsben való gyarapodása felett érzek, mert én az ajándékokban nem egyedül gyűjteményünk iránti érdeklődésnek, hanem tárgyunkkal szemben nyilvánuló jóérzésnek, vonzódásnak, tehát a természettudományi intelligencia fokozódásának megnyilatkozását is látom.

Az összes évi gyarapodás darabszám szerint megüti az egy és félezer számot.

II. A gyűjtemény tárgyaitak feldolgozása, kiállítása, látogatása.

Általánosán ismeretesez azok az, egyrészt tudományos állandó segítő munkás hiányában, másrészt nem megfelelő szűk elhelyezésben rejlő okok, amelyekből kifolyólag a gyűjtemények életének eme három különböző megnyilatkozását röviden, közös cím alá foglalva mutathatom be jelentésem második felében.

1. Rendszeres feldolgozás alá került a Vlegyásza és Bihar-hegységből gyűjtött tárgyak jelentékeny része, a mi lényegesen kibővítette, ebben a geológiai tekintetben fontos és érdekes hegységben, a múlt esztendőz folyamán szerzett tudományos ismereteinket. Az 1902. évben két előadást tartottam erről a hegységről, egyiket Budapesten a földtani társulatban, a másikat orvos- és természettudományi szakosztályunkban. Vizsgálataink közben egy pár részletes vegyi elemzésre volt szükségünk, mit 50% árengedés mellett végeztett el a helybeli vegyikísérleti állomás. Fogadja érte hálás köszönetünket DR. FABINYI RUDOLF egyet. tanár, az állomás vezetője.

K. SZENTPÉTERY ZSIGMOND assistens a Túr és Koppánd vidékén gyűjtött eruptívus kőzetekkel, ALBRECHT JÓZSEF IV-ed éves tanárjelölt a csertési altáró kőzeteinek vizsgálásával, MERUTI VÁZUL IV-ed

éves tanárjelölt pedig Radna vidéki gyűjtésének tanulmányozásával foglalkozik.

Dr. KOCH ANTAL budapesti egyetemi tanár kikölesönözte meghatározás végett gyűjteményünkben lévő régibb és ebben az esztendőben szerzett harmadkori halmaradványokat. Dr. LÖRENTHEY IMRE budapesti egyet. m. tanár Trionyx kövületeinket, Dr. MELCZER GUSZTÁV budapesti e. m. tanár pedig Kakuk-hegyi hámait kristályainkat vizsgálja.

2. Gyűjteményünk tárgyainak szemléltető *kiállítására és rendezésére* terve át, meg kell említenem, hogy a rendszeresen fel dolgozott vidékek anyagának kiállítását csak a hely hiánya akadályozza, mi miatt különösen szenved gyűjteményünk most, midőn a külső, vízlevezető csatornaesőnek megrepedése következtében nagyon nedvessé vált földközi szobáink falának és burkolatának aszfaltozása éppen folyamatban van. Abban a reménységben végezzük az itt elhelyezett gyűjteményeknek egyik szobából a másikba való költöztetését, hogy ennek a révén teljesen száraz, és jól használható helyiségekhez fogunk jutni a földközön is.

Befejeztük Erdély ásványainak geographiai rendben való kiállítását a földszinten utólag kapott egy ablakos nagy szobában, továbbá a rendszeres ásványgyűjtemény fiókokban lévő részének rendezését is. Ezt a nagy munkát vezetésem mellett K. SZENTPÉTERY ZSIGMOND végezte. Gyűjteményeink összes helyiségeiben állandóan szükséges czédulázásokat, felírásokat, lajstromozásokat, a szemléltetésre szolgáló rajzokat, szelvényeket, képeket KOPASZ GÉZA segédőrhelyettes, csinálja nem mindennapi ügyességgel. Apróbb rendezéseknél segítségünkre voltak időnként MERUTI VASZIL és BALOGH ERNŐ tanárjelöltek is. A gyűjtemények helyiségeinek tisztaságáról PÁZSI JÓZSEF és TÚRÓS ANDRÁS intézeti szolgák gondoskodtak.

3. Utoljára emlékszem meg arról, hogy gyűjteményünk, mint nyilvános gyűjtemény, mennyiben teljesítette fontos feladatát a nagyközönséggel szemben. Mint előbb, úgy az elmúlt esztendőben is minden lehetőit elkövettünk, hogy közönségünknek ez irányban nyilvánuló szükségleteit kielégítsük: szívesen szolgáltunk felvilágosítással, útmutatással, tanácsal aki csak előszóval, vagy írásban e célból hozzánk fordult és nem panaszként említem, hogy eme szolgálatkészségünk a múlt esztendőben jelentékeny idő áldozattal járt. Bemutatókkal is szoktuk az érdeklődést fokozni és helyiségeinket vonzóvá tenni azokra nézve, akik ez iránt óhajuknak kifejezést adnak. Gyűjteményeinket minden ünnepnapon a meghatározott időben nyitva tartattuk és máskor is megnyitlak gyűjteményeinknek rendes körülmények között óvatosságból zárt ajtai azok előtt, akik ezért hozzánk fordúltak.

Ezekkel óhajtottam vázolni ásvány- és földtani gyűjteményeinknek múlt esztendei életét.

4. Jelentés az Erdélyi országos Múzeum növénytáráról az 1902. évben, némi vonatkozással a »botanikus múzeum« megalapítására Kolozsvárt.

DR. RICHTER ALADÁR-tól, tud.-egyetemi ny. r. tanár, az Erdélyi orsz. Múzeum növénytári igazgatója.

Tisztelt Közgyűlés!

Az Erdélyi országos Múzeum növénytáráról szóló 1901. évi jelentésemet, a mely nem éppen fényes viszonyaink közepette csak az imént jelenhetett meg, azzal kezdtem, hogy csak is a pusztá adatok chablonos felsorolását kerülni óhajtom.¹ S íme, a t. Közgyűlés e mai napján, most, a midőn a még egységes növénytárról negyedik jelentésemet adom elő, úgy van, hogy már is kénytelen vagyok minden közérdekű kérdés bővebb fejtegetését mellőzni, csupán arra szorítkozván, hogy 1902. évi növénytári munkásságunk pragmatikus képét a lehető legrövidebben előadjam.

A közömbösség minden oldalról föltornyosuló fellegei homályosítják el — t. Közgyűlés! — mindenha idealis törekvéseim égboltját; az e perczen tanúsított rideg magatartás — és ez a végtelenül szomorú — *avult principiumokból kiindulva* bilincseket kíván kezemre rakni a munkásság ama területén, a melyet oly mesésen szépek láttam a szebb jövőről álmodozó szemével.

A virágok praedestinált földjéről — melynek rögeit Kolozsvárt a chemikus is, a zoologus is otthonosan taposhatja, csak éppen a

¹ Fölfogásom szerint t. i. az a helyes eljárás egy-egy múzeumi jelentés előadásánál, ha a tár vezetője irányeszméket pendít meg, olyanokat, amelyeket követni kíván, vagy pedig a melyekről föltételezi, hogy a múzeum összes érdekeire való tekintettel hatással lehetnek mindazokra, a kik a múzeum ügyeit intézik. Az eszmék diadaláért küzdeni kell, kétségtelen s az Erd. Múzeum egy némely részéről hangoztatott „fortiter in re suaviter in modo” csak jámbor óhajítás s múzeumi ideálokért küzdő tagjait e Múzeum mai szervezete egy cseppet sem segíti; a lefolyt négy év alatt így tapasztaltam s e tapasztalat sokra nézve — legalább ez idő szerint — kedvemet szegi.

Pótlólag megjegyezni kívántam ezt, amidőn közgyűlési indítványra elhatározta az Erdélyi Múzeum igazgató-választmánya azt, hogy a tárák jelentéseit ez úttal véka alá nem rejti (eddig ugyanis „petit-szedéssel” ez úgy volt!) s a Magyar Orvosok s Természetvizsgálók Kolozsvárt tartandó XXXII. vándorgyűlése alkalmából — amelyen én, mint akit a Múzeum (botanikus)-kert ügyében súlyosan megbántottak, fájdalom, személyesen részt nem vehetek — külön kötetben is ki fogja adni.

Helyes, de nem csak ünnepies alkalomra való intézkedés.

A Múzeum nem a jól-rosszul írott jegyzőkönyvekben, hanem a tárák munkásságát föltűntető évi jelentéseiben él s ép ezért kíváncsot volna, hogy ezek a jelentések, alkalmas formában s a kellő időben ezentúl évenként a nagy közönségre nézve hozzáférhető módon rendszerint külön is kiadatnának.

biologus botanikus nem! — száműzni azt, ki vért s éltet áldoz a *növény-élet* megfigyelésére, a vele kapcsolatos s multhatatlanul szükséges eszközök összeremtésében; — a ki pajtát kapott, igaz, szépen megépített falak között s örült neki, hogy paradicsomot teremthet, talán csak azért, hogy „én ültessem az almát . . .” ? Dolgok, a melyeken egy könnyen átsiklani nem lehet.

Ugy tetszik, fölébredtem! — s hogy mit látok, arról talán máskor s jobb alkalommal; amennyiben az egykor szebb sorsnak örvendett Múzeumkertért való küzdelmem jutalma valóban az 1903. III. 17.-n kelt emlékezetes ministeri rendelettel nyerne végleges szentesítést.

Mindenekelőtt bejelentem s kérem: szolgáljon a t. Közgyűlés szíves tudomására, hogy a Múzeumnak, eddigelé egy meglehetősen (főleg cryptogamiusok tekintetében) fogyatékos herbariumból álló *növénytára, fejlődésében immár hármas csapáson halad*. Ennek megfelelően jelentésemet is három szakaszra osztom.

A) Botanikus Múzeum.

I. A szemléltető gyűjtemény teszi egy múzeumi növénytár voltaképeni múzealis magvát, elégszer s kifejezetten hangsúlyoztam.¹ Bár a rendelkezésre álló eszközeink szinte szegényesen csekélyek voltak, — hisz a tavaly megadott 2000 korona kölcsönből tatarozgatta magát a növénytár a kilátásba helyezett arany-alapi kamatok helyett! — jobbadán jó magam ingyen s derék tanítványom Győrfy István ifjú lelkesedéséből eredő munkájával állandó volt a gyarapodás s közel hiszem az időt arra, hogy róla kis vezető catalogust is írassunk.

*Ha megértenek s eszméim diadalra juthatnak, a Múzeum a növénytár e legifjabb hajtásában is fogja látni muzealis tekintetben való botanikai munkálkodásunk főfeladatát; vagyis abban, hogy szemléltető gyűjteményünknek, a voltaképeni botanikus múzeumnak az alapját szilárdan megresse s napirendre tér a kizárólagos „növény-száritás” divatját s idejét múlt meddősége felett.*²

¹ Lásd az Erdélyi orsz. Múzeum növénytárának állapotáról szóló 1899., 1900. s 1901. évi közgyűlési jelentéseimet az Orvos-természettud. Értesítő (Természettud. szak) XXI. (1899), XXIII. (1901), XXIV. (1902) kötetiben.

² A mint 1898 tavaszán a Magyar Nemzeti Múzeum növénytani osztályának a vezetését átvettem, hasonló programmal kezdtem meg n. múzeumi működésemet. Egyebek között Helgoland s a Keleti Tenger alga-óriásaiából mintaszerű sorozatot állítottam össze, a melyeknek megmaradt másodpéldányai hasonló kiállításban az Erd. Múzeum botanikus múzeumában is láthatók; a magam költségén gyűjtöttem össze Helgoland partvidékén s a Keleti Tenger mellékén s mindezeket külföldön való távollétem idejében (előttem mindig feledhetetlen áldozatkészséggel) a feleségem präparálta.

A szemléltető gyűjtemény, illetőleg a hazában először általam inaugurált botanikus muzeum szervezését, amelynek nyoma sem volt a Nemzeti Muzeumi-

Az a *Welwitschia mirabilis*, a melynek az európai múzeumokban páratlan két példáját a rostocki botanikus kert inspectora

nál, mint a N. Múzeum növénytárának egykori vezetője — egyetemlegesen az osztály mostoha sorsa miatt eladdig a padláson hevert objectumokkal (fagyűjtemény stb.) — ezzel a képsorozattal is indítottam meg. Hivatali utódom mind-ezeket eltávolította az osztálynak amúgy is gyér látogatóinak a szemei elől, nyilván azért, hogy »rendet«, azaz pusztá falakat teremtsen. De gustibus...

A Magyar Nemzeti Múzeum Multja és Jelené cz. s 1902-ben kiadott jubilaris diszműben (lásd a 269. lapon) mindössze pár hónapon át tartott actívus múzeumi működés az azonban hasonló, szinte megbotránkoztató elbánásban részesült; nevem: cézge alá foglalván annak az osztálynak összes vétkei, amelyet — HAYNALD hagyatékára számítván — hivatalból eladdig soha föl nem karoltak s amely elődöm (ISTVÁNNFI) idejéig, vagyis évtizedeken át a folyosóra szorult ethnographiai muzeum egy oldalszobájába, azaz egy föltötte fogyatékos kis herbariumba zsngorodott össze.

A Nemzeti Muzeumnál utódomnak irányomban elkövetett sajnálatos bal-lépése következtében kénytelen vagyok kijelenteni, hogy muzeumi működésemet FILARSZKY FERDINAND úr ismerheti a legkevésbbé. Azért, mert egy intézmény — amelyet szívem egész melegevel és tisztesség-tudással karoltam föl, — szemtanuként, SZALAY Imre min. tan. igazgatón kívül, STAUB professor a megmondhatója! — alattam történt haladását csak az bírálhatja jogosan, a ki azt akkor is látta, még mielőtt átvettem. FILARSZKY úr pedig nem látta.

Am föltanúja volt a n. múzeumi igazgató meglel ismerésének és kezében volt a N. Múzeum igazgatósági ülésén előadott programom; ennek, valamint jelentéseim morzsáit (lásd pld. id. h. a 287. lapon közölt képet) az állítólagos kezdeményező rózsás, de nem igaz képében, úgy a hogy most változtatja be és jól tudja, hogy ép az igazságtalanul szememre lobbantott »legszebb tarkaság« volt indító oka a növénytári helyiségek szaporításának, amit az acták bizonyossága szerint talán mégis csak nekem köszönhet, — az osztály rendes állami javadalma beállításával (addig az sem volt) s teljes átbutorozásának a végrehajtásával, az addig egy kazalban hevert herbariumi collectiók szép számú sorozatának a megmentésével s még más egyebekkel együtt.

Az osztály igen nagy becsű könyvtárának (amelyet jeles seriesekkel egészítettem ki) ugyancsak »bűnöm« gyanánt fölrott szigorúan betűrendes föllállítására nézve (sem állvány, sem leltár, sem czédula katalogus!) végül csak azt jegyzem meg, hogy ennek két igen nagy oka volt. Az egyik az, hogy a szakemberek nagy érdekére való tekintettel folytatni kívántam az ISTVÁNNFI-tól bölcsen kezdeményezett s a FILARSZKY-tól agyoncsapott betűrendes könyvtári katalogus kiadását. A másik ok pedig az, hogy a HAYNALD-féle óriási növénytári hagyaték hivatalos átvétele ugyancsak igazgatóságom alatt történt meg, amikor is a minden rendes leltár nélkül való osztály in toto és ex offo dolgozó műhelylyé lett. E forró nyári napok alatt végzett colossalis munka egyetlen hivatott tanúja csak STAUB, a bíróságilag kiküldött szakértő s arról FILARSZKY úr ugyancsak mit sem tud; bár erről is tudomást szerezhetett volna, ha tollát a historiai igazságérzés vezeti. Ezzel véget is ért az én n. muzeumi működésem.

Az állami vagyon leltárilag való pontos megállapítását követte az osztály helyiségeinek a kibővítése; a részemről kiverelkedett kényelemben való »rendes elhelyezkedés«-nek kétségen kívül nem csekély munkáját, távozásom folytán, természetesen »hálás« utódom örökölte; a kinek egyéb kicsinyes vádaskodásával már azért sem foglalkozom, mert irányomban tándított nagy elfoglaltságának okait annak idejében (talán megírandó biographiája fogja igazolni inkább, semmint a kezembe fogott toll.

Főnti fölvilágosítással tartoztam az ország egyik első culturalis intézménye ama prestige-ének, amely iránt mindenha rajongó lelkesedéssel s vonzalom-

(H. BAUM) révén Angolából¹ az Erd. orsz. Múzeum botanikus múzeuma részére megszereztem, az idők gyors romlásának kitett herbariumi fasciculások töredékes s é p e miatt a tudományra nézve legtöbbször haszontalan tartalmánál fogva egymaga többet mond.

Szemléltető gyűjteményeink e fajta terjedelmes objectumokkal való gyarapítását azonban szinte lehetetlenné teendi a helyszűke; panasz, a melyet — fájdalom — évről-évre kell megismételniünk, mindaddig, míg intéző köreink ezéjainknak megfelelő s botanikus kertben külön álló általános növénytani intézet s gyűjteménytár fölépítésére el nem határozzák magukat.²

B) Herbarium.

Hogy az egész tár szinte a legújabb időkig csak a „herbarium“ volt, a melynek fasciculái olsó János módjára készített rossz szekrényekben nyertek elhelyezést, említettem; valamint szó

mal viseltetem s amelynek érdekében reggeltől napestig (s nem éppen a szűken kiszabott hivatalos órák alatt) dolgoztam, sokszor napszámosként, a tudomány igaz szeretetéből — és nem pénzért.

Tartozom e nyilatkozattal e helyen is s fölvilágosításként való közreadásával a magyar természetbúvárlat minden igaz barátjának, következésképen a jelzett vándorgyűlésen résztvevő s botanikai törekvéseink iránt érdeklődő tagoknak, a kik annak idején biz nyára figyelemmel vették a Magyar Nemzeti Múzeum Multja és Jelené cz díszművét, hogy lássák, hogy legigazabb törekvéseinkben is onnan ér a méltánytalan támadás, a hol inkább bajtársi közreműködésre számíthatna s nagy joggal talán é p e sorok írója.

¹ 147 korona s 30 fillérbe került, tehát fölötte olsón jutottunk hozzá.

² Az adott helyi viszonyokhoz képest butorzattal már is kitűnően el vagyunk látva, a mit a nm. Cultusministeriumot illető hálás szó hangján külön meg kell említenem. Mellékesen a Múzeum is hozzájárult a Régiség-tár néhány jobbfele, de régi szekrénydarabjával, amelyekért azonban a növény-tárnak 124 koronát kellett fizetnie.

Egyébiránt úgy botanikus múzeumi törekvéseimre, mint a vezetésem alatt álló általános növénytani intézet mai képére nézve, utalok arra a könyvre, a melyet „Egy Magyar Természetbúvár Úti Naplójából“ I. köt. 1—257. l-on 94 képpel, ezek közül 31, részben kettős autotypia-melléklet (Stein János m. kir. egyetemi könyvkereskedése Kolozsvárt) cz. alatt kiadok, lehetőleg abból az alkalomból, hogy a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók XXXII. vándorgyűlésüket az Erdélyi orsz. Múzeum meghívására 1903. IX. 5—10.-ig Kolozsvárt tartják; illetőleg utalok arra az illusztrált cikkre, a melyet ugyancsak a fenti alkalommal kiadott s a Vándorgyűlés tagjainak szánt „Emlékmű“ számára intézetemre s a botanikus (Múzeum-) kertre vonatkozólag megírtam.

Ezt a cikket bővített kiadásban s több képpel illusztrálva: A kolozsvári „Ferencz-József“ tudomány-egyetem általános növénytani intézete és botanikus kertje cím alatt az intézet részéről külön is ki fogom adni. A rendelkezésre álló példaszámhoz képest szívesen szolgálok egy-egy példával, első sorban azoknak, akik a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók kolozsvári vándorgyűlésének tagjai voltak, amennyiben ez iránt való óhajításukat esetleg írásban kifejezik,

esett már arról is, hogy ebből is viszonylagosan csak a virágos növények herbariuma juthatott tűrhetőbb állapotba; ellenben merő hamupipőke sorsa volt a cryptogamius gyűjteményeknek. Hely, mód s munkaerő hiányában ez a gyűjteményrészlet, főleg HEUFFLER-féle példák teljes elpusztulásával, igen sokat, ma-holnap majd mindent elvesztett, egy alkalommal demonstráltam volt az igazg. választmány előtt is a czélból, hogy a segítség ne késsék.¹

A növénytani tanszéknek Ő Felségétől a magyar királytól jóvá hagyott kettő választásával im nekem jut az a föladat, hogy szemléltető gyűjteményt is, nemkülönben az általános növénytani tanszék egyetemi méltóságának megfelelő cryptogamius gyűjteményt is szervezzek.

I. Herbarium Cryptogamicum.

Az ú. n. Virágtalan növények herbariumának bryologiai része, tavalyi jelentésemben említett módon, jeles segéderőt nyert PÉTERFI MÁRTON bryologus s dévai tanító személyében, a ki a nyert szabadság idejének ápr. 26 u. e. év aug. 2.-ig való részét intézetemben buzgólkodva töltötte, a tár részéről nyert anyagi segítséggel. Ez idő alatt:

a) rendezte az Erd. Múzeum moha-gyűjteményét a LIMPRICHT-féle rendszer szerint; kár, hogy sajnálatos anyagi okok folytán kénytelen volt szabadságát félbeszakítani s a kb. 15.000 példából, tehát már is tekintélyesen meggyarapodott bryologiai gyűjteményünk általa tervezett catalogizálását meg sem kezdhetette; annál kevésbbé, mert idejének még fenmaradó csekély részletét a vezetésem alatt álló intézetben részben microscopiumi tanulmányokra fordította, — részben a növénytár segítségével végzett Kolozsvár-vidéki, Tordazalathnai (Aranyos-völgyi) és rodnai, általában nagyobb szabású s főleg bryologiai czélzatú s „Erdély” területét illető kirándulások vették igénybe. Az ekkép nyert nem csekély anyaghalmoz földolgozásán most fáradozik PÉTERFI, valamint GyÖRFFY és remélhető, hogy e révén nemcsak a mi gyűjteményünk, hanem az Erdély-területi moha-világ ismerete is szép dolgozatok publikálásával leend gazdagabbá. Megjegyzem, hogy a hunyadmegyei gyűjtés mohái determináltan már is be vannak osztva a törzsgyűjteménybe.

A midőn PÉTERFI úr szívből eredő köszönetet mond mindama támogatásért, amelyet a vezetésem alatt álló növénytár részéről nyert volt; viszont kötelességemnek tartom, hogy PÉTERFI úrnak az ügy iránt tanúsított nemes buzgalma fölött őszinte elismerésemnek adjak kifejezést. A kolozsvári botanikus kert bryologiai csoport-

¹ A segítség azonban késett, mindaddig, míg — szinte saját felelősségemre — jó magam nem segítettem.

jának a megalkotásában kivette a munka rá eső hányadát s ez a pompás kis csoport¹ — már is páratlannak mondható az európai botanikus kertek sorában. Erdély moha-világának számos genusát mutatja be sok fajjal, köztük a ritka *Catharinaea* Haussknechtii-vel, ama növényház környékén, a melyet az u. n. külső Muzeumkert területén 1902. őszén építettem meg s a melynek tropusi tájképére, az egykor nagyobb becsületben tartott Múzeum-kert megmentett Orchideáira, pálmáira stb. — e helyt is fölhivom a t. Közgyűlés érdeklődését.¹

A bryologiai gyűjtemény egyéb kisebb gyarapodásának a jegyzékét lásd ² alatt.

Sorra került az eladdig pusztító porában szűzen hagyott zúzmó-gyűjtemény rendezése is, egyelőre a HEUFLER-féle catalogus szerint. Ezt a munkát ugyancsak vezetésem alatt VARGA SÁNDOR intézeti h. demonstrator végezte dicséretes buzgalommal, amelynek alapján kitűnt, hogy van 202 zúzmó-genusunk 1144 fajjal s a HEUFLER-féle catalogus szerint csakis 8 genus hiányzik 12 speciessel.

Az u. n. gomba-gyűjtemény pénzen szerzett szaporodását ugyancsak ³ alatt mutatom ki.

A Cryptogamius-gyűjtemény különben most már használható állapotban van, föllállítása példaszerűsége tekintetében pedig elmondhatom, hogy ma az egyetlen a haza területén s a continensen párját ritkítja. Tessék megnézni.

E gyűjtemény kifejlesztése érdekében használom föl a kirándulások hosszú sorozatából nyert, úgy a virágos, mint a virágtalan cserepéldákat.³

Igy küldtem volt a berlini Schultz: Tauschvermittlung für Herbarpflanzen cz. vállalatnak 1313 Anthophyton és 300 Pteridophyton herb. példát 13.619 u. n. egységértékben (egy egység = 5 pfennig), amelyért viszont megfelelő értékű cryptogamius példák seregét kaptuk s kapjuk ezután.⁴ A kirándulásokra fordított költség

¹ Lásd képen is az id. Emlékműben.

² 1. PÉTERFI M.-tól HOLUBY-, HAZSLINSZKY-S BARTH-féle, és észak-amerikai mohokért ..... 86 k — f.

2. U.-attól HUSNOR-féle lombos moha-gyűjteményért.... 40 „ — „

3. Bryophyta bavarica No. 1—100..... 18 „ 20 „

³ SYDOW: Uredineae, Fasc. 31. és

— Ustilagineae, Fasc. 6 összesen..... 19 k 40 f.

továbbá:

PAX: Herb. Cecidiolog. Lief. 9* ..... 5 „ 80 „

„ „ „ „ 10 ..... 5 „ 80 „

⁴ Megfelelő munkaerő hiányában csak ezután kerülnek beosztásra s akkor részletesebb kimutatást adok erről, valamint arról az aquisitionról, amelyet folytatásaként még csak ezután fogunk megkapni.

* = 1901. évi szerzés.

realisatioja ebben a tekintetben tehát már is kezdetét vette s oly arányban, ahogy az eddig sohasem történt meg. A tervezett catalogusok szakszerű összefoglalásánál kívánok majd minderről részletes statisztikát is összeállítani, amennyiben a nm. Cultusministerim egy második tanársegédi s egy muzeumi őri állásnak tanszékem mellett való szervezésével megadja azt a munkaerőt, amely nélkül nem prosperálhatunk.

II. *Herbarium phanerogamicum.*

A virágos növények herbariuma a BAENITZ-féle *Herbarium Europaeum* viszonylagosan teljes gyűjteményével lett jelentékenyen gazdagabbá, amelyről szó esett ugyan már 1900. évi jelentésemben, de tulajdonunkká csak tavaly lett, mintán vételára (547 k 80 f) a tavaly kiutalt 2000 koronányi kölesönből fizettetett ki.¹

Ugyancsak a virágos növények herbariuma gyarapodását jelenti KUNSZT JÁNOS ajándékul adott növénygyűjteménye, amely Nograd-megyének floristicailag való ismertetésére nézve annyival is inkább forrásul tekintendő, mert KUNSZT — ajándéka révén ajánlatomra most már Muzeumunk egyik alapító tagja — évtizedek óta volt jeles buvára a nógrádmegyei flórának; megfigyeléseit a Kolozsvárt megjelent Magyar Növénytani Lapok II. (1878.) évfolyamában publikálta is és 1901. júl. 18.-n, tehát akkor, amidőn a *Nuphar sericeum* állítólagos termőhelyét (Miksi tó) fölkeresendő, őt losonczyi lakóhelyén meglátogattam, növénygyűjteménye átadását illető kérésem kárba nem veszett. A virágos növények herbariumának kisebb gyarapodásának sorozatát² alatt közlöm, a tavalyi jelentésből kimaradt s *-gal jelzett részletezéssel együtt.

¹ Részletezése a következő:

Herb. Europ. Liefer. 64. 67—69.....	52 Mk — pf.
„ „ „ 51. 52. 55. 56. 65.	24 „ — „
„ „ „ 70— 74.	64 „ — „
„ „ „ 75— 80.	72 „ — „
„ „ „ 81— 87.	82 „ — „
„ „ „ 88— 94.	88 „ — „
„ „ „ 95—101.	89 „ — „
„ „ „ 102—108.	80 „ — „
„ „ „ 109—115.	68 „ — „
„ „ „ 116—122.	60 „ — „
	679 Mk — pf.
ebből 33% engedmény 226 „ 35 „	
	452 Mk 65 pf.
két láda és expeditio 8 „ 35 „	
	végösszeg 461 Mk — pf.

² Flora Polonica, Cent. IX. .... 20 k 10 f.

Kneucker, Carices exsiccatae Lief. 8. 9. .... 19 „ 40 „

* Herbarium normale, Cent. XXXIX. XL. .... 64 „ — „

„ „ „ „ XLI. .... 27 „ — „

* Flora Bavarica, Fasc. III. .... 19 „ 20 „

Kirándulásaink jegyzékét szokásos módon táblázatos kimutatás alakjában közlöm az I. mellékleten, amelyből kitűnik, hogy gyűjtéseink s buvárlataink mindenkori centrumául bár az u. n. *erdélyi területet* tekintjük, azt természetesen szem elől soha nem is tévesztettük; ámde a gyűjtemények elkerülhetetlenül szükséges típusokkal s a csereviszony ápolása, különösen pedig *Muzeumunk „országos“ jellegére való tekintettel* fölülemelkedni kívánván a provincialismus alacsonyabb színvonalán, figyelemmel voltunk és leszünk a magyar haza egész területére, sőt ennek közművelődési érdekei szempontjából — ha módunk engedi — még távolabbi földekre is, mert azt így kívánja egy „országos“ Muzeum érdeke.

Munkába vettük az általam megszerzett Herbarium Baumgartenianum indexének az összeállítását, amelyet az ősszel itt tartandó Magy. Orv. és Természetvizsgálók XXXII-ik vándorgyűlése kapcsán kívánok közzé tenni, mint olyat, amely szélesebb körök érdeklődését vonja majd magára, hogy mindannyian tudjuk, mit őrzött meg a kor a Baumgarten gyűjteményéből számunkra s hogy kötelezővé tegyem e gyűjtemény egységében is sértetlen fentartását, úgy, amint azt egy u. n. herbarium classicum megkívánja, minden egy emberi agyban szülemlett correctivum nélkül, ami végre is irodalmi föladat s egy gyűjtemény anyagának a rovására nem mehet, mert nem szabad! E gyűjtemény megváltása további részleteül újból 150 formolum präparatumot készítettünk; ezeket alkalom adtával útnak indítatom a nagyszebeni állami főgymnasium számára.

Végül köszönetemet fejezem ki munkatársaimnak és pedig WALZ LAJOS botanikus kertinspectorinak, GYÖRFFY ISTVÁN tanársegédi teendőkkal megbízott I. r. demonstrator, FUTÓ MIHÁLY ált. növénynt. int. II. r. demonstrator, továbbá GREISIGER IRMA k. a., BUTUJÁS GYULA, PÁPAI JÓZSEF, VARGA SÁNDOR intézeti helyettes demonstratoroknak, ügybuzgalmukért; sok muzeumi föladat megoldása segítségükkel vált lehetővé.

E tekintetben való törekvéseink azonban elnyerendik-e az illő jutalmat, vagyis a kitűzött célnak megfelelő siker koronáját: munkánk betetőzését látják-e majd halandó szemeink? — kérdés, melyre ma még csak megközelítőleg sem felelhetünk.

Miért? — tudják a részletekbe beavatottak s megértik a bevezető sorokban megnyilatkozó s nem éppen jogosulatlan pessimismusom alapját.

Szolgaljon a növénytár 1902. évi munkaidejéről s állapotáról ez úttal előadott egyetemes jelentésem szíves tudásúl.

I. MELLÉKLET.

Magyarország (különösen erdélyi) területén az 1902. év folyamán végzett gyűjtő kirándulások.

Sorszám	Hó	Nap	H e l y	Sorszám	Hó	Nap	H e l y
1	Márcz.	16	Hója. Bácsi torok	19	Jun.	3	Plecska-völgy
2		22	"	20		9	Hideg-Szamos—Vle-
3		23	Kolozsvári szénafü			13	gyásza
4			Erdőhát vidékén	21		15	Kolozs környéke
5	Ápr.	15	Keresztényhavas	22		22	Jegenyefüldő környéke
6		18	"	23		29	Tordai sósfüldő kör-
7		19	Bácsi torok				nyéke
8		20	Kolozsvári szénafü	24			Brassó: Hangenstein
9	Május	2	"	25		30	Gömör-sziliczei fennsík
10		3	Szászfenesi kőbánya és környéke	26	Jul.	3	Kolozsvár, „Peana”
11		5	Szászfenesi kőbánya és környéke	27		5	Plecska-völgy
12		7	Tordai sósfüldő kör-	28		6	Maros-Újvár
			nyéke	29		8	Torda hasadék
13		8	Torda—Offenbánya	30		10	Brassó: „Czenk”
14		9	Offenbánya—Topán-	31		11	Hideg-Szamos
			falva	32		26	Ünőkö, Korongyis,
15		10	Topánfalva „Podur”	33		30	Rodnai havasok
			erdő			31	Nagyvárad „Püspök-
16		11	Topánfalva „Luesia”	34	Aug.	6	Szeliesei tó
			barlang	35		—	Balaton környéke
17		12	Verespatak „Csetatye”	36		—	Tátra-vidékén: Csorbai
18		13	Topánfalva—Zalatna	37	Oct.	20	tó körül
							Arad: Kladovai völgy

5. Jelentés az érem- és régiségtárról.

Az E. M. E. 1903. május 21-én tartott közgyűlése elé terjesztette Dr. PÓSTA BÉLA, az éremtár igazgatója.

Tisztelt Közgyűlés!

Az érem- és régiségtár 1902. évi gyarapodása számbeli kifejezést nyer azokban a táblázatos kimutatásokban, amelyeket rendes szokásunkhoz híven ez évben is jelentésünkhöz csatolunk és amelyekből kitűnik, hogy az éremtár 1601 drb. éremmel és 2 drb. papíros pénzzel gyarapodott, még pedig: ajándék útján 225 drb.-bal, vétel útján

1376 drb.-bal. E gyarapodásból 18 drb. esik a római, 863 drb. esik a magyar, 28 drb. az erdélyi, 674 drb. a külföldi és 18 drb. az emlékérmekre.

Ezen gyarapodás megítélésénél méltóztassék figyelembe venni, hogy olyan érmet, amely intézetünkön már megvan, még ajándékba sem fogadunk el, mert a duplumok számának emelése egy nagy országos intézménynek feladata nem lehet, amiből következik, hogy a fent kitüntetett számok csupa olyan érmek megszerzéséről tanúskodnak, amelyek eddig intézetünkben nem voltak meg. Így fogván fel a dolgot, nyugodtan mondhatjuk, hogy az éremtári gyarapodás tekintetében intézetünk számottevő évet fejezett be. Csak tájékoztatóul említem, hogy éremtári szerzeményeink között ezidén olyan érmek is szerepelnek, amelyek eleddig teljesen ismeretlen változatok, s ilyenformán nemcsak azért emelik gyűjteményünk becsét, mert ott eddigi hiányt pótolnak, de azért is, mert az érmészeti tudományt új adatokkal gyarapítják. Annál örvedetesebb e jelenség, mert e nemű szerzeményeink éppen a magyar érmészet körébe vágnak.

Az éremtár életéből egyébként más örvedetes dolgot is jelenthetek. Ismeretes a t. közgyűlés előtt azon, éremtárunk fejlődését gátló körülmény, hogy törzsgyűjteményünk nélkülözi a rendszeres lajstromozást; hogy tehát nem vagyunk abban a helyzetben, hogy tudjuk, mennyi és milyen becsű érmekkel rendelkezünk; nem tudjuk azt, mennyi duplumunk van s így nem szabadulhatunk a fölösleges tehertől, nem tudjuk rendszeres átnézetben összeállítani azt, ami minden egyes csoportra nézve a pótlendő hiányt képezi, azért minden érem-vásárlásnál hetekbe kerül annak konstataciója, hogy a piacra került érem-darabokra van-e gyűjteményünknek szüksége, vagy nincs; végül mindezekből folyólag egyrészt nem ápolhatjuk a csereviszonyt, másrészt nem állíthatjuk a gyűjteményt a szakbéli kutatás rendelkezésére.

Ezen valóban szegényletes állapot megszüntetésére megtörtént az első lépés, amennyiben a nm. m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium rendelkezésünkre bocsátott olyan összegeket, amelyekből 11 drb. érem-szekrényt és egy drb. duplum-szekrényt készíthettünk, úgy, hogy ma 47.362 érem elhelyezésére rendelkezünk helylyel, ami, tekintettel arra, hogy gyűjteményünk ma körülbelül a 33 ezer körül jár, lehetségessé teszi annak szakszerű elhelyezését, s egyúttal körülbelül 5 évre újabb szerzeményeink elhelyezéséről is gondoskodva van; de jelenti azt is, hogy megvan a lehetőség duplumaink szétválasztásának is.

Ez a dolognak örvedetes oldala, a mely mögött azonban szomorú háttér is lappang. Érem-gyűjteményünk szakszerű lajstromozása két embernek legkevesebb három évi munkáját jelenti, de

csak abban az esetben, ha a beérkező újabb leletek feldolgozása őket ezen munkájukban fel nem tartja. Intézetünkben jelenleg egyedül az első gyakornok foglalkozhatik numismaticával, mert a második gyakornok és a tanszékem mellé rendelt assistens a régiségtár munkáját sem győzik annyira, hogy az első gyakornoknak is számtalanszor abba kell hagynia éremtári működését és a régiség-gyűjteményben kell segédkeznie.

Ilyen viszonyok közt nem is ígérhetem, hogy az éremtár végleges rendezését akármelyikünk is megéri, s épen azért a nm. m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszteriumhoz, a melynek jóakaró istápolását intézetünk állandóan érzi, sőt csakis azért tud existálni, mert különben már régen tönkrement volna, — mondom — a magas miniszteriumhoz fordultam, hogy az éremtár rendezése végett két tudományos segédmunkás felvételét engedélyezze. Fájdalom, ezt a magas miniszterium fedezet hiányában nem tehette meg.

Éremtárunk országos jellegének természetéből folyik, hogy az ország területén előforduló és a nm. m. kir. pénzügyminiszteriumhoz beérkező leletek kiválogatásának jogában részesíttessünk. Ennek daczára ebben a kedvezményben ez ideig nem részesültünk. Felterjesztéssel fordultam tehát a nm. m. kir. pénzügyminiszter úrhoz, s felterjesztésem tartalmát audientián is kifejtettem ő nagyméltósága előtt. Kérésünk kegyes meghallgatásra talált; ő nagyméltósága elrendelte, hogy ezentúl minden ilyen érem-lelet kiválogatásra intézetünknek is megküldessék.

Ez a rendelet kiszámíthatatlan forrása lesz éremtárunk gyarapodásának, mert a leletekből gyűlik a legbeesesebb anyag és még hozzá olesón is, mert az ily módon kiválogatott drbok a tiszta fém-értékben mennek át gyűjteményünk tulajdonába. E rendelkezés nem remélt perspectivákat nyit, de olyan munkatömeget is jelent, a mely mélységes aggodalommal tölt el akkor, ha fent vázolt személyzeti viszonyainkra gondolok.

Régiségtárunk gyarapodása 698 drb.-ot tesz ki, a melyből 214 drb. ajándékból, 484 drb. vételből származik. E gyarapodás kiterjed egyiptomi, őskori, római, népvándorláskori, ipartörténeti, fegyvertári, vegyes, kegyeleti és építészeti csoportjainkra.

Egyesületünk választmányában kifejezést nyert azon óhajtás, hogy a tárak igazgatói jelentéseiket rövidebbre fogják. Méltóztassék ennek tulajdonítani, ha szerzeményeink egyes csoportjainak jellemzésétől ezúttal eltekintek. Annál könnyebben tehetem ezt, mert érem- és régiségtárunk f. hó 29-én úgyis kilép eddigi elzárkozottságából és az egyetemi évzáró ünnepélylyel kapcsolatosan át fog adatni a nagy közönség használatára. Ilyenformán egyesületünk minden egyes tagjának módjában lesz megismerkedni régiségtári gyarapodásaink természetével.

Mindazonáltal nem mulaszthatom el, hogy egy pár lényegesebb dologról be ne számoljak. Az első, a mit ki akarok emelni az a körülmény, hogy régiségtárunk bármilyen szűkös viszonyok közt volt, a rendszeres ásatások rendezését ez idén sem mulasztotta el. Ennek köszönhetjük az ördöngös-füzesi aeneolythikus telep pontos megvizsgálását, s az onnan származott nagyszámú és jól megfigyelt régiségeket. Ennek köszönhetjük azt is, hogy a halstatti ízlésű piski-i temető végleges feltárását befejezhettük.

Régiségtárunk országos jellegét igyekeztünk érvényre juttatni abban is, hogy az Erdélyben előkerült leletekre nézve régiségtárunk érdekei megóvassanak. Ez irányú törekvéseink megvalósításánál nagyméltóságú dr. Hegedüs Sándor úr volt kegyes önzetlen támogatásával intézetünknek segélyére sietni, de ezen kívül a nagym. vallás- és közoktatásügyi miniszterium, nemkülönben a nagym. m. kir. pénzügyminiszterium is, a legőszintébb jóakarattal voltak intézetünk irányában. Ezen törekvéseink sikerét képezi a zalathnai Fortuna-szentély egyházi felszereléséből származó 6 drb bronz-edény és két drb felíratos fogadalmi oltárnak intézetünk részére állami letétképen történt átengedése és azon miniszteri rendelet kibocsátása, a melynek értelmében intézetünk ezentúl szabadabban fog mozoghatni az erdélyrészi kincstári területeken előfordult régiségek megszerzése terén. Nem mulasztottuk el, hogy ezen fontos jótéteményekért úgy írásban, mint személyesen is, kifejezést adjunk az intézet őszinte hálájának, de ezt most is kötelességünknek tarjuk kifejezni. Nevezetes előre-lépést tettünk az erdélyrészi ötvösség emlékeinek begyűjtése tekintetében is.

Többször hangsúlyoztam azt a szomorú állapotot, hogy az Erdélyi Országos Múzeum régiségtára éppen abban a legszegényebb, a miben múltunk leggazdagabb volt. Az ötvösség eddig a kis művészeteknek az az ága, a melyről tudjuk, hogy abban Erdély már a XIV. sz.-tól kezdve sajátosat és művészt termelt. Kolozsvári Márton és György, a kiknek híre az egész Európát bejárta, s a kik a prágai Szent-György szobrot sok más nevezetes emlékekkel egyetemben megalkották, — ötvösök voltak. Az ő nevük nem az egyetlen abban a fényes sorozatban, a mely az erdélyi ötvösség fényes múltjáról beszél, s az ő munkájuk nem az egyetlen, a mely e fényes múltnak kiváló emléke. Az erdélyi ötvösség szoros összeköttetésben van a Nyugattal egyrészt, a Kelettel másrészt, olyan sajátos műgyakorlatot is teremtett meg az erdélyi zománczban, a melyről mindenha híres lesz ennek az országrésznek politikailag már eltűnt neve és az Erdélyi Országos Múzeumban 1902-ig nem volt az erdélyi zománcznak egyetlen példája sem. Ma már van; és hogy van, azt első sorban annak a fenkölt gondolkodásnak és minden kicsinyességtől ment hazafias emelkedettségnek köszönhetjük,

a mely a szt.-ferenczrendi atyák jelenlegi tartományi főnökének főt. László Polykárpnak lelkét olyan szépen jellemzi.

Főt. László Polykárp megértette azt, hogy a rendnek dicsőséges múltját akkor örökíti meg igazán, ha azt, a mi e múltból még fennmaradt, olyan helyen helyezi el, a hol annak fennmaradása egyrészt biztosítva van és a hol az másrészt a nyilvános szemlélet által állandóan búzdít, tanít, lelkesít és rokonszenvet kelt maga a rend iránt is. Meg volt győződve, hogy ezzel szolgálatot tesz első sorban egyházának, másrészt a hazai kulturának; annál is inkább, mert ezt oly módon tehette, hogy egyházának és rendjének minden komoly érdekét a lehető legscrupulosisabb módon megóvta. A főtisztelendő tart. főnök úr u. i. beleegyezését adta ahhoz, hogy a mikházai szent-ferencz-rendi zárda két kelyhe a hozzátartozó paténákkal együtt érem- és régiségtárunknak oly módon engedessék át, hogy ezekért cserébe az intézet két u. o. súlyú és anyagú stilszerűen, csúcsíves ízlésben kivitt kelyhet adjon és ezenkívül a rend számára 100 koronát fizessen. Ennek köszönhetjük, hogy ma a mikházai zárda két kelyhe, a melyek közül az egyik 1612-ben, a másik 1686-ban consecraltott érem- és régiségtárunk tulajdonát képezi.

Ezen kelyhek közül az, a melyet 1612-ben consecraltak, nemcsak hogy rendkívül előkelő forma, a melyen még a csúcsíves ízlés hagyományai is érvényesülnek, de kuppájának kosarán három olyan lap foglal helyet, a melyet a híres erdélyi sodrony-zománcz díszít. A másik kehely tiszta renaissance-ízlésben tartott, s ezen ízlésnek szintén előkelő és erdélyi alkotása.

Ime tehát László Polykárp úr hazafias lelke megtalálta azt a formát, a mely lehetségesé tenné minden egyháznak, hogy az, a mi a dicső múlt emlékeiből a századok viharai, az emberek kapzsisága és a számos más szerencsétlenség daczára megmaradt, — s ez még mindig elég — teljesíthesse a hazai kultúra fölvirágoztatására azokat a szolgálatokat, a melyeknek megtételéért azt a magyarok istene megtartotta.

Mert ebben a formában csakugyan minden egyház megteheti azt a nélkül, hogy érdekei a legcsekélyebb csorbát is szenvednék. Főtisztelendő László Polykárp úr ezen kezdeményezése nem szorúl dicséretre! a hazafias tett dicséri önmagát és intézetünk mindig őszintén fogja érezni a hálát, a mely neki ezen szép tettéért feltétlenül kijár. Annak az óhajításának pedig, hogy az átengedett kelyhek mindörökre a mikházai rendház nevét viseljék, kész örömmel fogunk eleget tenni.

Hosszasabban időztem e tárgynál, mint jelentésem keretei kívánják, de sokkal rövidebben, semmint azt magának a ténynek elsőrangú fontossága megérdemelte; mert csakugyan az Erdélyi

Országos Múzeum érem- és régiségtárának életében nem volt még olyan fényes szakasz, mint a minő az a szakasz lenne, a melyben főtiszt. László Polykárp úr hazafias példája lelkes követőkre találta. A főtisztelendő tart. főnök úr pedig meg fogja engedni, hogy krisztusi alázatosságát és az igaz férfit jellemző szerénységét a fentiekben próbára tettem, mert ismerni fogja annak a tapasztalati ténynek igazságát, hogy a példa nevel.

Említettem fent, hogy intézetünk e hó 29-én megnyílik a nagyközönség számára, s ehhez csak azt óhajtom hozzátenni, hogy a közönség számára elkészítettük négy nyomtatott ívnyi terjedelemben az osztály katalógusát is; hiszem, hogy ez a tény erősebbre fűzendi a kapcsolatot az érem- és régiségtár és a nagyközönség között, s remélem, hogy ezen kapcsolat következménye, az intézet bőségebb gyarapodása sem fog elmaradni.

Magunk részéről megtettük mindazt, a mi a mi kötelességünk volt, megtettük annyira, a mennyire azt képességeink megengedték. Az érem- és régiségtár hatalmas lépésekkel halad előre; hogy mi lesz a sorsa, azt csak a Mindenható tudja. Annyi azonban bizonyos, hogy a mi most következik, az lehet fényes virágzás, de lehet szomorú visszaesés is, mert ha a megszorított igényekkel szemben tárgyi dotáczióink nem emelkedik, állandó segédszeméllyel el nem láttatunk, a stagnálás és visszaesés el nem fog maradni. Én bízom, hogy jogos igényeink meghallgatásra fognak találni, mert ha ez a bizalom nem éltetne, akkor már rég kétségbe kellett volna esnem; ezzel a bizalommal zárom jelentésemet, a melyvel maradtam a tisztelt közgyűlésnek

6. Jelentés az E. M. E. orvos-természettudományi szakosztálya 1902. évi működéséről.

Az E. M. E. 1903. május 21-én tartott közgyűlése elé terjesztette Dr. JAKAB-HÁZY ZSIGMOND szakosztályi titkár.

Tisztelt Közgyűlés!

Az Erdélyi Múzeum-Egylet orvos-természettudományi szakosztályának 1902. évi működését feltüntető titkári jelentésemet a következőkben van szerencsém a tisztelt közgyűlés elé terjeszteni.

Szakosztályunk működéséről hű képet kívánván nyújtani, vázoló jelentésemben mindazon nevezetesebb mozzanatot, a mely az elmúlt szakosztályi év folyamán egyesületünkben felmerült, s hogy tiszteletteljes jelentésem könnyebben legyen áttekinthető, azt az alábbi hat pontban foglalom össze, I. Szakülések; II. A választmány

működése; III. Az értesítő terjedelme és tartalma; IV. Pénztár állása; V. A tagok száma; VI. Csereviszony.

I. Szakülések.

Szakosztályunk a múlt évi közgyűlés napjától kezdve máig 11 szakülést tartott és pedig 8 orvosit és 3 természettudományit. Az orvosi szaküléseket, a juniusi kivételével, a belgyógyászati klinika tantermében tartottuk; a június 7-iki ülés a törvényszéki orvostani intézetben folyt le. A természettudományi szakülések részint a természettani és vegytani, részint az általános növénytani intézet tantermében tartattak meg.

A) Orvosi szakülések.

1902. június hó 7-én.

1. PATAKY JENŐ dr. egy puella publicat mutat be uterus didelphyssel és kettős vaginával.

2. PARÁDY FERENCZ dr.: Malum perforans pedisben szenvedő beteget mutat be.

3. LŐTE JÓZSEF dr.: Módszertani adalékok az állati szervezet fogékonysága fokának megállapítására vonatkozólag, bacterium hatása iránt, czímen tart értekezést.

4. JANCÓS MIKLÓS dr. és VESZPRÉMY DEZSŐ dr.: A malaria parasiták továbbfejlődése az anophelesekben. Vetített képekkel.

1902. június hó 14-én.

1. RUDAS GERŐ dr.: Megjegyzések a fogzománcz szövettanához czímű értekezését olvassa fel.

2. REINOLD BÉLA dr.: Az ép emberi vizelet benzoylozásáról, czímen tart előadást.

1902. október hó 31-én.

1. MALOM DEZSŐ dr.: Egy újszülött torzot mutat be.

2. DEMETER GYÖRGY dr.: Favus capilliti-i esetet.

3. GÓTH LAJOS dr. pedig egy ruptura uteri esetet ismertet.

4. BUDAY KÁLMÁN dr.: a) Gümős peribronchialis mirigy átfűródása folytán létrejött aspirációs gümőkór; b) mesenterialis mirigyek gümőkórja által okozott bélátfűródás és c) egy kiterjedt bél-elhalás készítményét mutatja be, a mely az arteria mesenterica superior eldugulása következtében jött létre.

5. JANCÓS MIKLÓS dr. és VESZPRÉMY DEZSŐ dr.: Periarteritis nodosa czímen értekeznek.

1902. november hó 14-én.

1. KONRÁDY DÁNIEL dr.: Adalék a kísérleti vesztség tünetei-
nek és prophylaxisának ismeretéhez ezímen értekeznek.

2. VERESS ELEMÉR dr.: A szagló-szerv ingerléséről szagos
anyagok közvetlen befolyása révén.

1902. november hó 28-án.

1. HEGYI MÓZES dr.: a) Suggestált elmezavar; b) simultan
psychosis és c) utánzott psychosis eseteket mutat be.

2. FABINYI RUDOLF dr.: A kis agyvelő daganatának egy esetét
ismerteti.

3. CSIKY MIHÁLY dr.: Ritkábban előforduló súlyosabb syphilis
esetet mutat be.

4. DEMETER GYÖRGY dr.: Két bőrrákban szenvedő beteget
mutat be.

5. BORBÉLY SAMU dr.: a) Laparatomia gümös hashártyagyula-
dás esetében beteg bemutatással; b) 1902. év folyamán végzett
húgykőműtéteiből két érdekesebb esetet demonstrál.

1903. januárius hó 30-án.

1. MARSCHALKÓ TAMÁS dr.: a) Egy 1899-ben már egyszer bemu-
tatott rhinoskleroma; b) és egy dermatomyoma esetet mutat be.

2. BRANDT JÓZSEF dr.: Echinococcus eseteket ismerteti.

3. BORBÉLY SAMU dr.: Krönlein-féle sérv műtött esetét és Car-
cinoma miatt végzett gyomor esonkolás és pylorus exstirpatio esetét
mutatja be.

4. VESZPRÉMY DEZSŐ dr.: Fibrosarcoma haemorrhagicum és
phthisis renalis tuberculosa kórboneztani készítményeit demonstrálja.

5. HEVESY IMRE dr.: Carcinoma labii inferiorisnál végzett trans-
plantatio esetét mutatja be.

6. JANCsó MIKLÓS dr.: Véletlenül előidézett házi malaria ende-
mia a kolozsvári belgyógyászati klinikán.

1903. februárius hó 21-én.

1. BRANDT JÓZSEF dr.: Gastroplicatio műtött eseteit ismerteti.

2. BUDAY KÁLMÁN dr.: a) Vitium cordis congenitum és b)
Actinomyces cerebri kórboneztani készítményeit mutatja be.

3. HEVESY IMRE dr.: Egy genu valgum esetet demonstrál.

4. GENERSICH GUSZTÁV dr.: Acut és chronicus hydrocephalust
demonstrál.

5. FABINYI RUDOLF dr.: Az agy-alapi üterek syphiliticus bán-
talma ezímen tart előadást.

6. HEVESY IMRE dr.: Transplantatio tendinum.

1903. április hó 3-án.

1. BRANDT JÓZSEF tnr.: Betegbemutatók.
2. HEVESY IMRE dr.: In transplantatio eseteket mutat be.
3. VESZPRÉMY DEZSŐ dr.: Acut leucaemia esetről értekezik.
4. KUGEL EDE dr.: Ovariectomia terhességben műtött esetét mutatja be.
5. GÓTH LAJOS dr.: Egy sajátos borbántalmat mutat be terhes nőnél.

B) Természettudományi szakülések.

1902. december hó 5-én.

1. DONÁTH H. GÉZA értekezik a sublimált ferriehloridról, mint condensáló szerről.
2. KIRCHNER SÁNDOR felolvassa a dialysis alkalmazása a bor analysisben című értekezését.

1903. februárius hó 6-án.

1. RUZITSKA BÉLA dr.: a) A mesterséges festőanyagok kimutatása táp- és élvezetszerekben címen tart előadást.
- b) A szebenmegyei szerdahelyi sósvíz részletes chemiai elemzésének eredményeit ismerteti.
2. ORIENT GYULA dr.: Adatok az alchymia történetéhez Magyarországon címmel tart fölolvast és egy XVI-ik századbeli alchymiai kéziratot mutat be.

1903. márczius hó 13-án.

1. FUTÓ MIHÁLY bemutatja dr. RÓTH RÓBERT-nek „A magyar-honi Ericafélék összehasonlító levélanatómiája“ című értekezését.
2. FUTÓ MIHÁLY „A hepatica transsylvanica“ növényanatómiai tanulmányát olvassa föl.
3. GYÖRFFY ISTVÁN: „Rhododendron myrtifolium és Rh. ferrugineum anatómiai viszonyairól, rendszertani helyzetükre tekintettel“ címmel értekezik.

II. A választmány működése.

A lefolyt szakosztályi év alatt választmányunk 6 ülést tartott és pedig 1902. június 1-én; 1902. június 8-án, jun. 22-én; 1902. október 19-én; 1903. február 2-án és 1903. márczius 31-én. Ez üléseken választmányunk a következő fontosabb határozatokat hozta:

1. Megválasztotta 1902. évre az Erdélyi Múzeum-Egylet igazgató-választmányába a szakosztály képviselőit DR. LOKY BÉLA és

dr. NYIREDY GÉZA személyében. Ez évben mindkét szakosztályi képviselőt a természettudományi alszaktól küldte ki szakosztályunk, mivel ez évben úgy az elnöki, mint a titkári széket az orvosi alszak tölti be, a kik hivataluknál fogva tagjai az igazgató-választmánynak.

2. A szerkesztők megválasztása előtt választmányunk egy a szerkesztők föladatát és működését szabályozó utasítást dolgozott ki a következő szöveggel:

a) A szerkesztők kötelezik magukat arra, hogy az „Erdélyi Múzeum-Egylet tagjait évenként megillető három orvosi, illetve három természettudományi füzetet a szakosztályi év 12 hónapjának folyamán kiállítják a rendelkezésükre bocsátott munkálatok (értekezések stb.) felhasználásával, az előirányzott budget határain belül.

b) A szerkesztő felelős a nyomdai revízió idejekorán való eszközléseért, ennek elmulasztásából származó költség nem a szakosztályt, hanem az illető szerkesztőt terheli (Lásd nyomdai szerződés 14. pontját). Az anyagi felelősséget a szerkesztő által beigazolt esetekben a választmány a szerzőre hárítja át.

c) Az értesítőbe csak szakosztályi tag oly munkája vehető be, a melyet fölolvásó ülésen valamely szakosztályban bemutatott.

d) A szakosztály választmánya dönt a fölött, vajjon a munkálat az értesítőbe felveendő-e változatlanul, avagy esetleges változtatásokkal akár a terjedelmet, akár a nyelvezetet, akár egyéb körülményt illetőleg. A javaslatot az illető alszak szerkesztője teszi meg.

e) Minden a választmány által megállapított változtatás fogatosítására szerkesztő kötelessége a szerzőt fölszólítani. A változtatás megtagadása, avagy szerző egyéb észrevételeiről a szerkesztő a választmánynak tesz jelentést, a mely a szerző ezen jelentése alapján újabb határozatot is hozhat.

f) Az értesítőben megjelenő közleményekhez a szerkesztő csupán a választmány megbízásából fűzhet észrevételeket.

g) Miután az értesítő beltartalmáért tulajdonképpen a választmány felelős, e viszony az értesítő borítékán is feltüntetendő ily módon: szerkeszti a választmány felelősségével N. N.

3. Megválasztotta 1902. évre a szerkesztőket, az orvosi szak füzetének szerkesztésére SZABÓ DÉNES tanárt, a természettudományi füzetek szerkesztésére pedig FÁBINYI RUDOLF tanárt kérte föl.

4. Választmányunk, az anyagi ügyek rendezésére való tekintettel, ez évben is érvényben tartja a múlt évi választmány azon határozatát, hogy a szerző és szerkesztői tiszteletdíjak a múlt évi leszállított díj mellett számíttassanak.

5. Szakosztályunk az 1902. év október 26. 27-én tartott má-

sodik országos elme-orvosi értekezletre meghivatván, választmányunk a szakosztály képviselőjére LECHNER KÁROLY dr. szakosztályi tagot kéri föl.

6. E határozatokon kívül a szerkesztők jelentést tettek az egyes választmányi üléseken az értesítő füzeteinek állásáról, bejelentették és ismertették a közlendő dolgozatokat; tárgyalta a választmány a titkár jelentéseit, és történtek tagajánlások.

III. Az Értesítő terjedelme és tartalma.

A lefolyt évben szakosztályunk 9 füzetben adta ki értesítőjét. Az orvosi füzetekből megjelent az 1901. évi III. és az 1902. évre szóló I—II. összefoglalt és a III. külön füzet. A természettudományi szak füzetei közül az 1901. évi II—III-ik és az 1902. évre szóló három füzete összevonva.

Az 1901. évi III-ik orvosi füzet 6 ív magyar és 2 ív revue tartalommal jelent meg, s közölve van benne 4 szerző 5 eredeti dolgozata és a szakülések jegyzőkönyvi kivonata. Az 1902. évre szóló I—III. orvosi füzet 22·7 ív magyar és 6 ív német szöveggel jelent meg. E három füzetben közölve van 11 szerző 13 eredeti közleménye, az 1902. évi május 22-én tartott közgyűlés és szakülések jegyzőkönyvi kivonata s a tagok névsora.

Az 1901. évre szóló II—III. természettudományi füzet 10·4 ív magyar, 2·8 ív német szöveggel jelent meg s 4 szerző 5 eredeti közleményét tartalmazza. Az 1902. évi összevont 11 ív terjedelmű hármas füzet 6 szerző 7 eredeti dolgozatát foglalja magában. Ezen kívül mindkét évfolyam a múzeumi tárak igazgatóinak jelentéseit és a jegyzőkönyvi kivonatokat tartalmazja.

IV. Pénztár állása.

E szakosztályi év folyamán eljutottunk végre abba a helyzetbe, hogy pénztári állásunknak kimutatása tényleges adatokat tüntet föl, a mennyiben kiadványaink késéseiket behozva, egész pontossággal kimutatható, hogy e szakosztályi év végén mennyi a pénztári hiányunk, illetve, hogy mekkora túlkiadást kellett átvinünk 1903. év terhére.

Bevétel 1902. év deczember hó 31-éig:

Múlt évi pénztár maradék	390 k. 39 fill.
Tagdíjakból befolyt.	1090 „ 30 „
Múzeum-Egyleti átalány	4400 „ — „
Összesen	5880 k. 69 fill.

Kiadás 1902. évben:

Az Értesítő füzeteinek nyomdai költsége	4065 k. 78 fill.
Szerzői és szerkesztői tiszteletdíjak	2389 „ 95 „
Titkári tiszteletdíj	250 „ — „
Klischékért	235 „ 75 „
Meghívók, czímszallagok	140 „ — „
Szolga fizetése	120 „ — „
Vidéki tagoknak küldött füzetek postai költsége	63 „ 30 „
Külföldre küldött füzetek postai költsége	39 „ 40 „
Postai megbízási lapok	36 „ 60 „
Értesítő tiszteletpéldányainak bekötése és postai szállítási díja	13 „ 44 „
Papirkereskedők számlája	15 „ 50 „
Szolgálatokért	20 „ — „
Apró kiadások, levelezés, utalvány kivált.	15 „ 79 „
Összesen	7405 k. 51 fill.
Tülkiadás tehát az 1903. év terhére	1524 k. 82 fill.
A Markusovszky-féle alap 1902. évi kamataival együtt	143 k. 76 fill.

A feltüntetett mérleg első tekintetre kedvezőtlennek, sőt aggasztónak tűnik föl, de ha tekintetbe vesszük, hogy e hiánynyal szemben 17 helyi tagtól 102 korona, 143 vidéki tagtól 858 korona, vagyis összesen 960 korona várandósága van szakosztályunknak, a fedezetlen túlkiadás 564 k. 82 fillerre száll alá és a feltüntetett hiány daczára eloszlik aggodalmunk, ha tekintetbe vesszük, hogy az előbbi évek pénztári zárásánál föltüntetett pár száz korona maradvány abból származott, hogy mindig több füzettel hátralékban voltunk és így ezeknek úgy nyomdai, mint szerzői és szerkesztői díja fedezetlen maradt legalább azon évi számadásban, hogy csak a múlt 1901. évi állapotot említsem, ez évről 1902. év terhére nem kevesebb, mint 2667 k. 86 fillér terhet hoztunk át és hoztunk rendbe.

V. A tagok száma.

Szakosztályunknak a lefolyt szakosztályi év végén a közgyűlés napján, 332 tagja van és pedig 176 helyi; 156 vidéki. A múlt évihez képest tehát 33 szaporulat. Daczára, hogy ez évben szokatlanul sok tagot veszített szakosztályunk. Egy helyi és három vidéki tagot a halál ragadott ki sorainkból, a kik közül MAIZNER JÁNOS dr. ny. egy. tanár és KRESZ ORRÓ dr. eszécsári és királyi főtörzsorvos 1876-tól fogva volt buzgó tagunk. KOVÁCS SÁNDOR dr. dési kórházi igazgató és KISS FERENCZ dr. poroszlói körorvos szintén lelkes társaink voltak és irodalmilag is dolgoztak Értesítőnkben. Szakosztályunk kegyelettel fogja őrizni emléküket.

A vidéki tagjaink sorában választmányunknak azon határozata okozott számottevő apadást, hogy a tagdíjaikkal több év óta hátralékban levő tagja közül 27-et törölt, mivel a három utóbbi évre szóló s tagdíjaik behajtására küldött postai megbízatást visszautasí-

tották s ezzel az egyletnek nem kevesebb, mint 486 korona károsodást okoztak, a fenti okból a következő tagok töröltettek: BARCSI JÓZSEF, BIKFALVI KÁROLY, BUDA ÁDÁM, BUTORKA SZÁVA, BÜCHLER MÓR, BOGSCH LAJOS, FRIEDMANN JÓZSEF, GÁSPÁR JÁNOS, GEREVICH EMIL, GOPTSA JAKAB, HADIK RICHÁRD, HAJÓS BÉLA, KÁROLY J. IRÉN, KARSAI GYULA, KÖNIG HENRIK, MALLÁSZ JÓZSEF, PÓR JÁNOS, PRIHODA GYULA, ROEDIGER LAJOS, SIGMUND JÓZSEF, SZMETKA L. ÖDÖN, SZŐCS MÓZES, SZOLGA FERENCZ, TÓTH MIHÁLY, TIMBUS LÁSZLÓ, VIDOVICH BÉLA.

Szakosztályunkból való kilépését ez év folyamán csak GÁLFFY ENDRE dr. nyug. honvédfőtörzsorvos jelentette be.

E veszteséggel szemben a szakosztályi év folyamán hatvankét új tagot nyertünk és pedig 33 helyit és 29 vidékit, a helybeliek közül 4, a vidékiek közül 9 egyúttal múzeumi tag is. Új vidéki tagok dr. BECZÁSY GYULA, városi orvos Baján, BEDŐHÁZY JÁNOS dr. országgyűlési képviselő Maros-Vásárhelyt, CONCHA GYÖZÖ dr. egyet. tanár Budapest, EÖTVÖS-kollegium Budapest, FINÁLI GYÖRGY dr. orvos, FINÁLI LAJOS mérnök Budapest, HABÁN MIHÁLY tanár Tamásfalván, HANASIEWICZ OSZKAR dr. főorvos, dr. KARDOS SAMU ügyvéd Debreczen, KÚN-kollegium Szászváros, dr. LINDNER GUSZTÁV országgyűlési képviselő Budapest, VERESS ENDRE tanár Déva, ezen kívül FILLNER EMIL, ETWEL ZOLTÁN, LÁM ELEMÉR, PETRI OSZKÁR, BORBÉLY ZOLTÁN, MILITZER FERENCZ, DUCHON ALFRÉD, WACHSMANN ARTUR, NOVÁK ISTVÁN, ÁCS NAGY ISTVÁN, ZACHER PÁL, KRAUSZ MIKLÓS, METCZ ALFRÉD, HERMANN JÁNOS, VOLWEITER HENRIK, SZIGETTER FRIGYES és VINNAY BÉLA gyógyszerészek.

A helyi tagok közül a következő 33 kért fölvételt: BETZNER IMRE, BENKŐ ZOLTÁN, BAKK LAJOS, DONÁTH H. GÉZA, dr. DAX ALBERT, ÉLTES BÉLA, ifj. FABINYI RUDOLF dr., FRANKÓ GYÖRGY, FRÖLICH JENŐ, FÉLEGYHÁZY ERNŐ, GOLDNER L. JENŐ, GAZELLI ÁRPÁD, GIDÓFALVI ISTVÁN, KEREKES ISTVÁN, KLIMÓ BÉLA, KAPPEL IZIDOR, KÖHLER JÁNOS, LUST FERENCZ, dr. MENYHÁRT GÁSPÁR, PAZÁR LÁSZLÓ, PÉTERFI MÓR, dr. POKOLY JÓZSEF, ROZENBAUM PÁL, SCHVARCZ AURÉL, SZÉKELY JENŐ, dr. SZILASSY MÓR, dr. TELEKY KÁLMÁN, WITTCHEN ERNŐ, POPOVITS GÁBOR, LUKINITS VINCZE, KONTESWELLER KÁROLY, THINAGEL SERAPHIN és KIRCHNER SÁNDOR.

VI. Csereviszony.

Az Erdélyi Múzeum-Egylet orvos-természettudományi szakosztálya 32 hazai és 91 külföldi tudományos társulattal áll csereviszonyban. E társulatok közül 46-nak csak a természettudományi, 3-nak csak az orvosi, 74-nek pedig úgy az orvosi, mint a természettudományi füzetet küldjük.

A lefolyt szakosztályi évben egyenesen a titkári hivatalba 168

füzetes kiadás érkezett be, a melyek az Erdélyi Múzeum-Egylet könyvtárának adattak át. Ez évben is érkeznek szórványosan kiadványok a titkárnak czimezve, daczára annak, hogy már kétszer ment a füzetekhez csatolva fölszólítás, hogy a cserepéldányokat egyenesen a múzeumi könyvtárba küldjék.

7. Jelentés az E. M. E. bölcsélet-, nyelv- és történettudományi szakosztálya 1902. évi működéséről.

Az E. M. E. 1903. máj. 21-én tartott közgyűlése elé terjesztette Dr. SZÁDECZKY LAJOS szakosztályi titkár.

Tisztelt Közgyűlés!

Épen 20 esztendeje lesz a jövő őszen, hogy az E. M. E. kebelében szakosztályunk (1883. okt. 18.) megalakult. Bölcsőjénél állottak, mint elnök Homann Otto, alelnök Felméry Lajos, titkár Schilling Lajos s választmányi tagokul: Ferenczi Zoltán, Hegedűs István és Szamosi János.

20 év elég nagy idő az emberi kor mulandó sorsa keretében. Az alapító vezérferfiak ketteje (elnök és alelnök) azóta elköltözött az örök életbe, ketten a fővárosban folytatják tevékenységüket; közöttünk a hatból ketten maradtak képviselni a continuitast, az alapítók hagyományait. Egyik épen jelenlegi elnökünk, *Szamosi János*, a ki immár 16 éve (1887. elejétől) áll szakosztályunk élén, a másik a szakosztály első titkára, *Schilling Lajos* jelenleg is ig. vál. tagunk.

E 20 év alatt a szakosztályunk fejlődésében a legnagyobb lépés tagadhatatlanul az volt, midőn évi „*kiadványai*”-t, mely eleinte évenként 4—4 füzetben 20—22 íven jelent meg, rendes havi folyóíráttá alakította át. Midőn, a társulat második titkára, *Hegedűs István* erre nézve az 1887. jun. közgyűlésen indítványt tett: az indítvány pénzügyi nehézségek miatt leszavaztatott.

Az eszme 1892-ben valósult meg. *Szinnyei* József kezdte a szerkesztést az új alapon, de csakhamar (1893-ban) ő is a fővárosba költözvén, a fentartás és tovább fejlesztés munkája azokra maradt, kiknek azóta a szakosztály bizalmából annak ügyeit intéznünk kellett.

A kiterjedtebb munkakörhöz legelőbb is biztosabb és szélesebb alapot kellett teremtenünk s ezt részint taggyűjtés által óhajtottuk elérni, minek következtében a szakosztály tagjai számát az eddiginek kétszeresére szaporítottuk, részint azért, hogy módosított ügyrendünk alapján a választmányt az addigi három (tisztségviselőkkel együtt 6) számról 15 (a tisztségviselőkkel együtt 18) főre emeltük fel.

Ezen az alapon működünk immár tizedik esztendeje.

Ez új decenniumnak tavalyi (9-ik) esztendeje a nehezebb évek közé tartozott. 1901-ről 300 korona deficittel kezdtünk a gazdálkodást s 1902-re 400 koronával leszállított átalánynyal. De igyekeztünk úgy takarékoskodni, hogy folyóiratunk e miatt ne szenvedjen. Inkább a személyi illetékeket s a honorariumot szállítottuk le. És ezzel sikerült az egyensúlyt megtartani.

Szellemi munkákon a rossz gazdasági esztendő nem hagyott mélyebb nyomot. Folyóiratunk minden hónapban megjelent, 3 $\frac{1}{2}$ ívnyi terjedelemben, összesen 32 íven (516 oldal). Közöltünk 23 értekezést, 33 közleményben; az irodalmi szemlében 24 hazai és 10 külföldi munkáról ismertetést és bírálatot; a különfélek között 45 kisebb közleményt és a hivatalos értesítéseket. Az értekezések között nevezetesebbek: gróf *Kuun Géza* dr. rajza Budapestről 1820-ban és *Wesselényi Miklós* emlékére írt tanulmánya. *Kiss Ernő* Vörösmarty levelezéseit, majd Bölöni Farkas Sándor naplójegyzeteit ismertette az 1834—35-iki erdélyi országgyűlésről. Közöltünk egy szép 1604-iki egykorú verset *Boeskey Istvánról*; *Pór Antal* jeles kritikai tanulmányát a magyar Anjouk igényeiről a lengyel trónra; *Komáromy Andor* érdekes ismertetését a kolozsvári polgári konyháról a XVI. században. Dr. *Moldován Gergely*, „a román katona lelki világa”-ról írt becses néprajzi tanulmányt; dr. *Versényi György* kolosi Török Istvánt, a XVII. évszázadnak egyik érdemes költőjét jellemezte és szoláltatta meg, majd Szentmártoni Bodó János, ugyancsak egy elfeledett XVII. sz. erdélyi költő emlékét újította fel; *Téglás Gábor* újabb régészeti adalékokat közölt Dacia különböző határállomásairól; majd Dácia felirattanához két évtized óta folytatótt régészeti tanulmányai eredményeit adta öt közleményben; *Jármy József* megírta II. Rákóczy György szászfenesi csatája hadászati történetét és megállapította a vitéz fejedelem megsebesülésének és halálának körülményeit; dr. *Erdélyi Károly* egy Erdélyben élt tudós jezsuitának *Bzenszky Rudolfnak* életét és történelmi műveit ismertette; *Becze Antal* az 1670—71-iki pestis járványnak Csíksban való pusztítását vázolta. A szerkesztő itt adta „A székelyek történelmi intézményeiről” írt, a székely congressus megnyitó előadásául szolgált tanulmányát; dr. *Rencz János* Petőfi költészetének méltatásáról írt nagyobb tanulmányt. Kanyaró Ferencz, Konecz József, Wertner Mór s mások írtak még kisebb-nagyobb értekezéseket.

Mindezek a tanulmányok méltán helyet foglalhatnak bármely tudományos folyóiratban, de mert legtöbbszörre hazarészünk múltjának, történetének, régészetének, népének ismertetésével foglalkoznak, első sorban is annak az egyesületnek folyóiratában van helyük, a mely Erdélyben a „honismertetés” céljából alakult.

Ezek képezték felolvasó üléseink tárgyait is.

Tagjaink száma lassan bár, de szaporodott. Több tagot az

által vesztettünk el, hogy átléptek az anyaegyesületbe. Ma m. e. 300 fizető tagja van a szakosztálynak, jóllehet a több évi tagsági díjjal hátrálékosokat töröltük a tagok sorából. A 4-ik száz az egyesület igazgató, alapító és redes tagjaiból s a csereviszonyban levő egyesületekből kerül ki úgy, hogy az „Erdélyi Múzeumot“ évek óta 450 példányban nyomatjuk.

Ezeket jelenthetjük a szakosztály múlt évi szellemi mozgalmairól. Az anyagiakról szólva, a pénztári jelentés szerint a múlt évi számadás m. é. 300 korona deficizzel záratott le.

Visszapillantván a múlt évre, megelégedéssel constatálhatjuk, hogy a lejobb szállított anyagi erő mellett is megtartottuk a szakosztályt az előbbi színvonalon és a teljesített kötelesség nyugodt öntudatával tettük le a 3 éves mandatum lejártával tisztiinket.

Az elnökség — a három éves cyklus letelvén — tiszterül leköszönt s az új választás titkos szavazattal megejtetvén, a következő három évre megválasztattak: elnöknek dr. *Szamosi* János, alelnöknek dr. *Márki* Sándor, titkárnak dr. *Szádeczky* Lajos. A szabály szerint kilépő választmányi tagok (u. m. dr. *Farkas* Lajos, dr. *Nagy* Károly, dr. *Schilling* Lajos, dr. *Schneller* István és dr. *Széchy* Károly) újra megválasztattak az 1903—1905 évkörre. Szakosztályi képviselőkül választattak: dr. *Schneller* István és dr. *Versényi* György

